

HAŞR SURESİNDE TEVHİD, AHLAK VE DUYGU EĞİTİMİ

Doç. Dr. Seyyid SANCAK

HAŞR SURESİNDE TEVHİD, AHLAK VE DUYGU EĞİTİMİ*

Doç. Dr. Seyyid SANCAK

*Bu kitap, Seyyid SANCAK tarafından tamamlanan “Haşr Suresi'nin Din Eğitimi Açısından Yorumu” (İstanbul: 2009) adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

HAŞR SURESİNDE TEVHİD, AHLAK VE DUYGU EĞİTİMİ
Doç. Dr. Seyyid SANCAK

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design
Yayın Tarihi: Ağustos 2024
Yayıncı Sertifika No: 49837
ISBN: 978-625-6069-48-0

© Duvar Yayınları
853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir
Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com
duvarkitabevi@gmail.com

ÖNSÖZ

Tüm dinlerde olduğu gibi, İslam dinine mensup âlimlerde, İslam Eğitimi konusunda görüş ve fikirler öne sürmüşlerdir. Zaman içerisinde, İslam Eğitimi'nin nasıl olacağı, kişiye nasıl bir din eğitimi verileceği, din eğitiminin ne gibi metotlara sahip olduğu noktasında çalışmalar yapılmış, kitaplar ve makaleler yazılmıştır.

Kur'an İslam Din Eğitimi'nin ana kitabıdır. Her çağa ve zamana hitap eden, evrensel ilahi bir kitaptır. Bütün insanları muhatap alır ve insanlardan kendi üzerine düşünmelerini ister. Ferdi manada insanı ele almaktadır. Genel manada ise insanı geliştirmeyi ve şekillendirmeyi amaç edinmektedir. Kur'an; insanın doğasından hareket edip, onun fitratına uygun olarak yetişmesinin yollarını insana öğretmektedir. İnsanı daima öğrenmeye ve öğretmeye teşvik etmektedir ki bunun en önemli göstergesi, ilk vahiyde insana, oku emrinin verilmesidir. Bu da Kur'an'ın en önemli rehber kitap olduğunu bizlere göstermektedir.

Kur'an'ın doğru anlaşılıp, yanlış anlatılmaması için, Kur'an üzerine oldukça fazla çalışmak gerekmektedir. Bizde bu nedenle, din eğitimine bir nebze katkıda bulunabilmek ve Kur'an'ın din eğitiminin temel kitabı olduğunu vurgulamak için, bu çalışma da Kur'an'ı Kerim'de yer alan Haşr Suresi'ni ele alıp, bu surenin din eğitimi açısından yorumunu yapmaya çalıştık. Haşr Suresi'ni inceledik ve İslam'a göre din eğitiminin kapsam ve amaçları hakkında bilgilere ulaşmaya çalıştık.

SEYYİD SANCAK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
------------	-----

KISALTMALAR.....	vi
------------------	----

GİRİŞ	1
-------------	---

a) Konunun Sınırları	1
----------------------------	---

I.BÖLÜM

TEVHİD EĞİTİMİ (ALLAH'I TESBİH VE SIFATLARI).....	3
---	---

1.ALLAH'I TESBİH VE SIFATLARI	4
-------------------------------------	---

1.1. Tesbih.....	4
------------------	---

1.2. Yüce Allah'ın Sıfatları	8
------------------------------------	---

1.2.1. Allah Tektir	8
---------------------------	---

1.2.2. El-Aziz.....	10
---------------------	----

1.2.3. El-Hakîm	11
-----------------------	----

1.2.4. Allah Görülen ve Görülmeyen Her Şeyi Bilir	13
---	----

1.2.5. Rahman-Rahim.....	14
--------------------------	----

1.2.6. El-Melik.....	18
----------------------	----

1.2.7. El-Kuddüs.....	20
-----------------------	----

1.2.8. Es-Selam.....	21
----------------------	----

1.2.9. El-Mü'min	22
------------------------	----

1.2.10. El-Müheymin.....	22
--------------------------	----

1.2.11. El-Cebbar	24
-------------------------	----

1.2.12. El- Mütekebbir.....	25
-----------------------------	----

1.2.13. El-Hâlik	26
------------------------	----

1.2.14. El-Bâri	27
-----------------------	----

1.2.15. El-Musavvir.....	28
--------------------------	----

II. BÖLÜM

DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN KAFİR VE MÜNAFIKLARIN

AHLAKİ ÖZELLİKLERİ	30
--------------------------	----

2. KÂFİR VE MÜNAFIKLARIN AHLAKİ ÖZELLİKLERİ.....	31
--	----

2.1. Kâfir Ve Münafıkların Durumu	31
---	----

2.1.1. Çifte Standart	31
-----------------------------	----

2.1.2. Münafıklar Antlaşmadaki Hiçbir Maddeyi	
---	--

Yerine Getiremeyeceklerdir.....	34
---------------------------------	----

2.1.3. Münafıklar Anlayışsız ve Korkaktırlar	36
--	----

2.1.4. Kalpleri Dağınıktır.....	39
---------------------------------	----

2.1.5. Mūnafıklar Kendi Elleriyle Kendi Deęerlerini Yıkarlar.....	40
2.1.6. Mūnafıklar Őeytan Gibidirler	44
2.1.7. Őeytan ve Mūnafıkların Ahiretteki Durumu	47
2.1.8. Nadiroęulları Neden Sūrgūn Cezasına arptırıldılar?	49
2.1.9. Yūce Allah Yahudileri Sūrgūne Gōndermeseydi Baőka Bir Őekilde Cezalandıracaktı	51
2.2. Ganimetlerin Dağıtımı-Fey.....	52
2.2.1. Fey	52
2.2.2. Fey'in Dağıtımı	55
2.2.3. Fey'den Muhacirlere de Verilir.....	56
2.2.4. Peygamberin Emrettiğini Yapmak, Nehyettiğinden Kaçınmak	59

III. BÖLÜM

DUYGU EğİTİMİ.....	62
3. DUYGU EğİTİMİ.....	63
3.1. Sevgi	63
3.2. Kıskançlık.....	67

SONUÇ.....	71
-------------------	-----------

KAYNAKÇA.....	74
----------------------	-----------

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
Cc.	: Celle celalühü
S.	: Sayfa
SAV.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
Dğr.	: Diğerleri
Çev.	: Çeviri
İst.	: İstanbul
TDV.	: Türkiye Dinayet Vakfı
Çev.	: Çeviren
Mtb.	: Matbaa
T.s.	: Tarihsiz
Yay.	: Yayınevi
Hız.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
İ.F.A.V.	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi

GİRİŞ

a) Konunun Sınırları

Günümüz İslam toplumunun içinde bulunduğu eğitimsel, sosyal ve benzeri birçok sıkıntının sebebi, ilahi vahyi insanların hayatlarından çıkarmış olmasıdır. Vahyin yerini insanların beşerî görüşleri almıştır. İnsanlar vahyin özüne inmekten yoksundurlar. Bu da dinin doğru anlaşılmasını engellemektedir.

Eğitim; önceden belirlenmiş kurallar vasıtasıyla kişiye davranış kazandırma, davranış değiştirme ve geliştirme süreci ve olgusudur. Eğitimin gayesi ise; değer kazandırma, insanın temiz fitratını koruma, bozulan fitratını temiz hale döndürmektir.¹ Kur'an bize dengeli, şahsiyetli, kendisiyle barışık, bir insan modeli sunmakta ve böyle bir insan yetiştirmeyi amaç edinmektedir. Bu şekilde insan, topluma yararlı hale gelmiş olacaktır. Bütün bunlardan dolayı Kur'an, insan psikolojisini ve biyolojik yapısını, göz önünde bulundurarak hareket eder. İnsanı yaratan Allah, onun en iyi şekilde nasıl terbiye olacağını da bilmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki, en büyük eğitici ve terbiyeci de, Yüce Allah'ın göndermiş olduğu rehber kitap Kur'an'ı Kerim'dir. Kur'an'ın İnsana neyin doğru neyin yanlış olduğunu göstermesi, onun eğitimde vazgeçilmez bir ana bir kitap olduğunu ispatlamaktadır. Yüce Allah insanın eğitilmesi için tarih boyunca insanlara kitaplar ve peygamberler göndermiştir.

Bizde Bütün bunları göz önüne alarak, Kur'an'ı Kerim'de yer alan Haşr Suresi'ni, din eğitimi açısından yorumlamaya çalıştık. Haşr Suresi'ndeki her ayeti; tek tek, İslam Din Eğitimi açısından inceledik ve konuyu Haşr Suresi'yle sınırlı tutarak, yeri geldikçe ilgili olan ve başka surelerde yer alan ayetlerle de görüşlerimizi destekledik.

¹ Muhiddin Okumuşlar, Fıtrattan Dine, Yediveren Kitap, Aralık-2002, s.52

Araştırmanın ana kaynağı Kur'an'ı Kerim'dir. Çalışmamızın temel tefsiri, Prof.Dr. Bayraktar Bayraklı'nın "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri" adlı eseridir. Ayetlerin incelenmesinde, kelime tahlillerinde ve yapılan yorumlarda bu tefsir bize ışık tutmuş olup, bununla beraber aynı zamanda muteber tefsir kitaplarından da faydalandık. Çalışmanın yöntemi ise Dokümantasyon Metodudur.

Gerekli gördüğümüz kavramları açıklarken, Rağıb el-İsfehani'nin, el-Müfredat fî Garibil Kur'an ve Elmalılı M.Hamdi Yazır'ın, Hak Dini Kur'an Dili tefsirinin yanı sıra, bazı arapça sözlük ve lügatlerden de istifade ettik.

I.BÖLÜM
TEVHİD EĞİTİMİ
(ALLAH'I TESBİH VE SIFATLARI)

1.ALLAH'I TESBİH VE SIFATLARI

Yüce Allah Haşr Suresi'ne göklerde ve yerde olanların hepsinin kendisini tesbih ettiğini haber vererek başlayıp; yine sure sonunda sıfatlarını zikredip, tesbihle sureyi bitiriyor. Bizde Öncelikli olarak “Tesbih” kavramını ele alıp, Yüce Allah'ın sıfatlarını açıklayarak, din eğitimi açısından yorumlarda bulunacağız. Şimdi “Tesbih” kavramını açıklayabiliriz:

1.1. Tesbih

“Tesbih” kelimesi “sabh” kökünden, çokluk ifade eden bir mastardır. Kök mana olarak sözlükte:“Havada, ya da suda çok seri geçiş” anlamına gelir. Fezada, kendi yörüngesinde süratle hareket edip dönen güneş sistemi ve diğer sistemler içinde bu kökten türetilen fiiller kullanılmaktadır.²

Nitekim Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

“Ne güneş'in Ay'a yetişmesi uygundur, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Her biri ayrı bir yörüngede yüzerler.” (Yasin 36/40).

“Gece ve gündüzü; Güneş ile Ay'ı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzip gitmektedir.” (Enbiya 21/33).

Her iki gündüzü; Güneş ile Ay'ın yörüngelerinde hareketlerini sürdürmeleri “Yesbahun” fiiliyle ifade edilmektedir. Bu da “Sabh” kökünden türemiştir. Bu manada yıldızların kendi yörüngelerinde hızlı dönüşlerine “Tesbih” denilebilir. Bu kelime Allah lafzı ile birleştiğinde “Subhanallah”, “ Cenab-ı Hakk'ın mahlûkatı ve eserleri karşısında

² Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay, İzmir-1991, VII, 3509

duyulan hayret ve taaccübü ifade etmek için söylenir.”³

Tesbih’in yüzmek manasından hareket edersek, şu gerçeği yakalayabiliriz:

Tesbih, beşerî limandan kalkıp, ilahi limana doğru yol almaktır. Gemi bir limandan hareket edip, diğer bir limana varmak için yüzmektedir. İnsanda tesbihle, beşerî alandan çıkıp ilahi âleme doğru yol almaktadır. Nefsin limanından ayrılıp akıl ve gönül limanına doğru yol almak, Psikolojik Tesbih’tir. Nefse bağlı kalanlar beşerî limandan asla ayrılmayacaklardır. Çünkü nefsi insanı daima yere, maddeye doğru çekecek ve oradan ayrılmasına müsaade etmeyecektir.⁴ Ayette buna şöyle işaret edilir:

“Dileseydik, insanı bu ayetlerle yüceltirdik. Fakat o yere çakılı kaldı, nefsin arzusuna uydu...” (A’raf 7/176).

Haşr suresi de göklerde ve yeryüzünde bulunanların hepsinin Allah’ı hamd ve takdis ile tesbih ettiğini, ona ibadet edip birliğini zikrettiğini haber vererek başlamaktadır. Ayette de Yüce Allah şöyle buyurur: **“Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah’ı tesbih etmektedir. O, mülkünde galiptir, hikmet sahibidir.”** (Haşr 59/1).

Gökte ve yerde bulunan bütün varlıkların Allah’ı tesbih etmesinin manası, o varlıkların var olması, Allah’ın kudretinin, delil ve varlığının ispatı olmasıdır. Bu sebeptendir ki kâinatın tümü, Allah’ın varlığına delil olmaktadır ve bunun adı da tesbihtir. Allah’ı tesbih: “Yüce Allah’ı noksan

³ Heyet: Abdullah Yeğin, Abdulkadir Badıllı ve Dğr, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, , türdav, s.893

⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, Bayraklı Yay, İst.2006, XIX,297

sıfatlardan uzak tutarak anma” ibadetidir.⁵ “İbadet ve dualarımızda düşünce ve duygumuzu arındırıp, çok seri bir seyirle O’nu her türlü noksanlıktan, beşeri sıfatlardan tenzih etmek, övgüyle ismini anmaktır.”⁶

Ayette şöyle buyrulur: “*Biz seni överek, yüceltip dururken...*” (Bakara 2/30). Bu ayetten de anlaşıldığı üzere tesbih: Yüce Allah’ı noksan sıfatlardan, ona yakışmayan niteliklerden tenzih etmektir. Ayette geçen “Takdis” ise, Allah’ı olumlu ve yalnız onun layık olduğu güzel sıfatlarla anmaktır.⁷ Bunun en güzel misalini de İhlâs Suresi’nde görmekteyiz. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bir başka ayette Yüce Allah: “*Onu övgü ile tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur.*” (İsra17/44) buyurmuştur. Başka bir açıklama ile göklerde ve yerde olan varlıkların kendi yapıları ve yaratılışları Allah’ı tesbih eder ve akıl sahibi varlıkları Allah’a imana götürür. Varlıkta ne varsa hepsi belirli bir plana göre yaratılmıştır. Belirli bir amaca yönelik şaşmayan kanunlara bağlanmışlardır. Bütün bu plan ve kanunlar kıyamete kadar değişmeyecektir. Öyle ki bitkiler yaratıldıkları amaca ve bulundukları konuma göre insanlara hizmet etmektedir. Hayvanlarda aynı şekilde yaratıldıkları amacın dışına çıkmamaktadırlar. Cansız varlıklar ise insanlara başıboş yaratılmadıklarını, bulundukları düzen ve planın dışına çıkmayarak ispatlamaktadırlar. Öyle ki, kâinattaki her varlık ve bunları meydana getiren elementler ve taşıdıkları atomlar durmadan hareket ederek Allah’ı tesbih etmektedir. İlâhi öğretisi dış âlemdeki ayetleri, yani kanunları ve insanın içindeki delilleri insana öğretmektedir. Onları öğreterek insanı hakikate götürmeye çalışmaktadır. Dış âlemde ve insandan yola çıkarak hakikate ulaşma şeklinde cereyan

⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,138

⁶ Yıldırım, *a.g.e.*, VII,3509

⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,299

eden ilahi öğretimi, kendi beşerî öğretimimize model olarak aldığımızda, öğretimi ibadete çevirmiş ve böyle yapmakla Allah'ı tesbih etmiş oluruz. Hakka ulaşmak için bilimsel araştırmalardan hareket eden insan, aklını etkin bir şekilde kullanmakla, tesbih ibadetini gerçekleştirmiş olmaktadır.⁸

Allah'ı tesbih etmede; kesintisiz kıyamete kadar sürecek olan bir süreklilik ve tekrar söz konusudur. İşte bundan dolayı kâinatın kıyamete kadar Allah'ı sürekli olarak tesbih etmesi gibi, kişilerde doğduğu andan ölünceye kadar sürekli tekrar gerektiren bir eğitim süreci içindedir. Bu eğitim sürecine: “Sürekli eğitim, yaşam boyu eğitim”⁹ denir.

Eğitimciler öğrencilerine; öğrenmede ve öğrenilenleri unutmamada, tekrarın, sürekliliğin ne kadar önemli olduğunu anlatmalıdırlar. Günümüz eğitim dünyasında da tekrar ederek öğrenme sıkça kullanılan bir yöntemdir. Öğrencinin dersini ve öğretmeninin açıklamalarını arkadaşları ile tekrar etmesi gerekir. Dersi fazla vakit geçirmeden tekrar etmek ilimde ilerleme yolu olarak kabul edilmiştir. Yaşam boyu olan bu eğitim unutmayı en aza indirerek eldeki bilgileri muhafaza ederek, kişinin kendini sürekli olarak, ileriye dönük yenilemesine, geliştirmesine vesile olacaktır. Kâinatın ve içindekilerinin Allah'ı belirli bir program içerisinde kıyamete kadar tesbih etmesi gibi eğitimle uğraşanlar da belirli programlar ve planlar yaparak hedefler koyarak amaca yönelik çalışmalıdırlar. Kâinatın dengesi nasıl Allah'ın koymuş olduğu plan ve programın dışına çıkıldığında bozuluyorsa, din eğitiminde de plan ve program olmadı mı, ya da olan program ve planın dışına çıkıldı mı bozuma olur, başarı sağlanamaz. Unutmayalım ki bir eğitim kurumunda, ne kadar başarılı eğitimci ve öğrencimiz olursa olsun, eğer iyi düzenlenmiş bir plan ve

⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,299

⁹ Leyla Küçükahmet, *Öğretimde Planlama Değerlendirme*, Nobel Dağıtım, Ankara-2006, s.6

programımız yoksa o eğitim kurumunun başarılı olması düşünülemez.¹⁰

Planlamanın din eğitimi açısından faydalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Eğitim amaçlarını tam ve gerçek olarak açıklama imkânı verir.
2. Daha tutarlı bir şekilde nihai amaca götürecek öğrenim tecrübesi planlamasına rehberlik eder.
3. Her hedefi, en uygun bir şekilde yerine getirecek metotları seçmede yardımcı olur.
4. Sonuçları test etmeye yönelik bir ölçüt sağlar.¹¹

Bütün bunları dikkate aldığımızda sonuç olarak, plan ve programsız bir din eğitiminin olması düşünülemez. Yüce Allah kâinattaki her şeyin kendisini tesbih ettiğini haber verdikten sonra sıfatlarını saymaya başlıyor.

1.2. Yüce Allah'ın Sıfatları

Yüce Allah kâinattaki her şeyin kendisini tesbih ettiğini haber verdikten sonra kendi tekliğini ve sıfatlarını Mü'minlere bildirerek, adeta Mü'minlerden kendi sıfatlarıyla ahlaklanmalarını istemektedir.

1.2.1. Allah Tektir

Yüce Allah burada tekliğini haber vererek “Tevhid” inancını vurgulamaktadır.

Allah ismi başka bir dile çevrilemez. Çünkü özel isimler olduğu gibi kalır kullanılır. O bakımdan Farsça da “huda” Türkçede “tanrı” İngilizcede “God”, Allah'ın karşılığı değil, “ilah” ve bazen de “Rab” bın karşılığıdır.¹²

Bu Ayet-i Kerîme’de yüce Allah’ın tebliği gündeme getirilmiştir.

¹⁰ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yay, Samsun–2000, s.214

¹¹ Mustafa Köylü, *a.g.e*, s.214

¹² Yıldırım, *a.g.e*, XII,6106; Murat Koby, *Sosyal Bilimler ve Dini İlimlerde Davranış Kuramları*, Rağbet Yayınları, İstanbul:2012, s. 177.

Tevhid inancında önce sahte tanrılar reddedilmekte ve inkâr edilmektedir. La ilahe “Tanrı yoktur”un bir benzeri de Bakara Suresi 256’da vardır: “*O halde kim tağutu reddederse*” burada önce inkâr gelmekte, yani mü’min önce Tağut’un sahte tanrıların kâfiri olur, sonra da Allah’a iman eder. İlla huve “sadece O vardır” La ilahe illa huve olmadığında Tevhid inancı olmayacak ve amellerin değerlendirilmesi de ortadan kalkacaktır. İnsan tek Allah’ı tanımazsa, o Allah’ta insanı tanımayacak ve amellerini değerlendirmeyecektir. Bazı sufilere göre tevhid, bütün yaratılmışların her türlü davranışlarının Allah’tan olduğunu bilmek demektir. Buna göre tevhid, öncelikle Allah’tan başka tanrılar edinmeyi, ikinci olarak da ondan başka sebepler göstermeyi imkânsız kılar. Bu sebeple din eğitimcisi öğrencilerine ilk ders olarak tevhid inancını anlatmalıdır. Tevhid inancı akla ve gönle yerleştirilmeden, din eğitiminin amacına ulaşması mümkün değildir.

Tek olan Allah’ın dışında hiç kimsenin kendisine ibadet edilme özelliği olmadığı gibi, hiç kimse mabud olmaya hak kazanacak sıfat ve yetkilere sahip değildir. Tarih boyunca birileri daima ilahlık iddiasında bulunmuştur; ama Allah kendisini tek ilah olarak tanımayanları; isyan da aşırıya gidenleri, cezalandırıp helak ettiği gibi, tanrılık iddiasında bulunanları da helak etmiştir. Bunun aksine iman edip, Tevhid inancından ayrılmayanları da, dünya ve ahirette başarıya ulaştırmıştır.¹³

Elmalı’lı Allah ismi ile ilgili olarak şöyle söyler: “Allah, gerçek ilahın özel ismidir. Daha doğrusu zat ismi ve özel ismidir. Allah diye adlandırılan en büyük ve en yüce zat kâinatın meydana gelmesinde, devamında ve olgunlaşmasında bir ilk sebep olduğu gibi “Allah” yüce ismide, ilim ve irfan dilimizde öyle özel ve yüce bir başlangıçtır. Yüce Allah’ın varlığı ve birliği kabul ve tasdik edilmeden kâinat ve kâinattaki düzeni hissetmek ve anlamak

¹³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,182

bir hayalden ve aynı zamanda telafisi imkânsız olan bir acıdan ibaret kalacağı gibi “Allah” özel ismi üzerinde birleştirilmeyen ve düzene konmayan ilimlerimiz, sanatlarımız, bütün bilgiler ve eğitimimizde iki ucu bir araya gelmeyen ve varlığımızı silip süpüren, dağınık fikirlerden, anlamsız bir toz ve dumandan ibaret kalır” demiştir.¹⁴

Haşr Suresi’ndeki “la ilahe illa hüve”, İhlâs Suresi’ndeki “ahad” sıfatına denk düşmektedir. Ki Yüce Allah, tek ilah olduğunu bizlere İhlâs Suresi’nde şöyle haber vermektedir: “*De ki: O, Allah parçalara bölünemeyen birdir...*” (İhlâs 112/1). Kur’an-ı Kerim’de yer alan bu sure ve yukardaki açıklamalar, İslam dininde, Tevhid inancının ne kadar önemli bir yer tuttuğunu ve buna bağlı olarak din eğitiminin ilk konusunun tevhid inancının öğretilmesi olduğunu da bize göstermektedir.

1.2.2. El-Aziz

Aziz, Arapça “azze” kökünden gelmekte olup, “izz” masdarından bir sıfattır, “eizze” ve “eizza” şeklinde gelen kalıpları da vardır. Allah’ın isimlerinden biridir. Şu manalara gelir: “Kıymetli, değerli, seçkin, izzet sahibi, muhterem, kuvvetli, üstün, yüce, şeref sahibi, bulunmaz derecede az ve nadir olmak, her şeye gücü yetmek, hiçbir zaman yenilmemek.”¹⁵ İstılahta ise: “Aziz” Yüce Allah’ın mutlak hâkimiyet ve üstünlüğünü ifade eder. O hiçbir şekil ve surette asla yenilgiye uğramayan, her şeye gücü yetendir. O, haksızlık yapılamayacak kadar güçlüdür. O en üstündür, en yücedir, şeref ve izzet sahibidir.¹⁶

İzzet; tam olarak zilletin, yani aşağılık, düşüklük ve acizliğin zıddıdır.

¹⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve Dğr, Feza Gazetecilik, III,39

¹⁵ Şamil İslam Ansiklopedisi, I, A maddesi, s.251

¹⁶ Şamil İslam Ansiklopedisi, I, A maddesi, s.253

Allah, dilediğine izzet verir, dilediğini zelil eder. Çünkü O, “dileyeni aziz, dileyeni zelil kılan” dır. Nitekim bir Ayet-i Kerime’de şöyle buyrulur: *“Mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah’a aittir.”* (Nisa 4/139).

Bu ayet-i kerimden de anlaşıldığı gibi, milletlerarası münasebetlerde ve gerekse fertler ve topluluklar arası münasebetlerde müminler, daima Mü’minlerin yanında yer almalıdır. Güç, kuvvet ve şerefi bu beraberlikte aramalıdır. Kendilerini korumak veya güçlenmek için kâfirlere başvuran müminler küçüldükleri gibi, fertler de manevi değerlerinden kayıp verirler. Mü’minler eğitime büyük önem verip, güçlü eğitim politikaları uygulayarak, dinlerini korumak için gerekli tedbirleri almalıdırlar.¹⁷ Yüce Allah “Aziz” sıfatını bildirdikten hemen sonra “Hâkim” sıfatını haber veriyor.

1.2.3. El-Hakîm

Arapça “ha-ke-me” fiilinden türetilmiştir. Hüküm, hikmet, hâkim, hakem gibi kelimelerle, hâkimlerin hâkimi (Ahkemü’l-Hâkimin), hükmedenlerin en hayırlısı (Hayru’l Hâkimin), el-Hâkim ve el-hakem kelimeleri de “ha-ke-me” fiilinden türemiştir. “ha-ke-me” fiili, kötülüğe engel olmak, sağlam kılmak gibi anlamlara gelir.¹⁸

“Allah, yegâne hikmet sahibidir. Hikmet, varlığı, en yüksek anlamda, en üstün ilimle bilip tanımak, her şeyin gerçek yüzünü, niyet ve amacını idrak etmektir. Her şeyi hilkatinin amacına yönelik sevk etmek ve plandaki yerine oturtmaktır. Abesle, boş ve anlamsız, yararsız şeylerle meşgul olmamak; boş ve anlamsız, yararsız ve gayesiz bir şey icat etmemektir. Bütün bunları mutlak

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz: Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri, XIX

¹⁸ Şamil İslam Ansiklopedisi, III, H-maddesi, s.123

anlamda kemal mertebesinde sevk ve idare etmek Allah’a mahsustur. Çünkü O, mutlak hikmet sahibidir.”¹⁹ Yüce Allah, bilgisi tam olduğu için, işini yerli yerince yapar. Anlamsız hiçbir iş yapmaz. Her işinde bir hikmet vardır. Tüm kâinat ve içindeki varlıklar O’nun hükmüne tabidir. Ve o hükme boyun eğmek zorundadır.

Eğitim ve Öğretim, plan ve program çerçevesinde amaca yönelik organize edilmelidir. Eğitim öğrenilen bilgilerin pratiğe dönüştürülebileceği bir zemin üzerine olmalıdır. Zira Rasulullah (sav): “Rabbim fayda vermeyen ilimden sana sığınırım.”²⁰ buyurmaktadır. Buradaki faydasız ilimden kasıt kişinin ve toplumun gelişmesine katkı da bulunmayan, ürüne dönüşmeyen, hikmet içermeyen boş ve anlamsız bilgidir. Din Eğitimi de belirli bir plan ve program çerçevesinde, insanların hayatlarına katkı sağlayacak olan hikmeti merkeze koyan bir anlayışla icra edilmelidir. İlimde fayda ön plan da tutulmalıdır. Boş ve anlamsız, hiçbir amacı olmayan uğraşlara girilmeyip, maddi ve manevi kayıpların önüne geçilmelidir. Ayette geçen “hikmet” kavramını İhvan-ı Safa en üstün değer saymakla beraber akıl, bilgi ve iman olmadan hikmete ulaşamayacağını bildirir. Yani hikmet, akıl, bilgi ve imanın bir neticesi olarak ele alınmaktadır.²¹

Bu sebeptendir ki din eğitimcileri öğrencilerine akıllarını kullanmalarını öğütleyip, onlara doğru bilgiye ulaşmaları noktasında yardımcı olmalıdırlar. Bu sayede önemli bir değer olan hikmete öğrencilerin ulaşması mümkün olacaktır.

¹⁹ Yıldırım, *a.g.e.*, XII,6116

²⁰ Tirmizi, Kitab'u'd-Deavât 68, Hâdis No: 3711

²¹ Ahmet Koç, İhvan-ı Safa’nın Eğitim Felsefesi, İ.F.A.V,İst-1999,s.135

1.2.4. Allah Görülen ve Görülmeyen Her Şeyi Bilir

Yüce Allah önceki ayetlerde kendi tekliğini haber verdikten sonra görünen ve görünmeyen her şeyi bildiğini söyleyerek, insanın ne kadar aciz olduğunu bizlere göstermektedir.

Gayb âlemi, insanlar ve cinler için söz konusudur. Burada gündeme getirilmesinin sebebi, insanın göremediği bilemediği âlemi, Allah'ın bildiğini ifade etmek içindir. Allah insana göremeyeceği bilemeyeceği bir âlemin olduğunu haber vererek, ona aczini göstermektedir. Gayb ve şehadet âlemlerini bilmek her şeyi bilmek demektir.²² Cenabı hak, bilinmeyi bilinenden önce zikretti, çünkü var olmada, bilinmeyen, bilinenden öncedir. Gaybı bilmenin Allah'a isnadı, bize nisbetle olan gaybtır. Allah'a olan nispetle gayb değildir; çünkü yerlerde ve göklerde hiçbir şey Allah'a gizli değildir.²³

Kâinatın bilgisi Allah'tadır. Geçmişte ne oldu, şimdi ne oluyor, gelecekte ne olacak onu doğrudan bilir. Dolayısıyla gelecekte olacak olan her şeyi sadece Allah bilmektedir. Falcılar ya da büyücülerin, gelecekle alakalı olarak insanlara bilgi vermeleri söz konusu değildir. Peygamber bile Allah bildirmediğe geleceği bilemez. Dolayısıyla Allah burada toplumsal eğitim yaparak, insanları sömüren kötü niyetli şahıslara karşı, onları uyarmaktadır. Yüce Allah görülen ve görünmeyen her şeyi bildiğini haber vererek, insanın vicdanına, Allah'ın gizli açık her şeyi bildiğine dair bir bilinç yerleştirmektedir. Bu nedenle söz konusu vicdan, gizli açık her işte Allah'ın kendisini gözetlediğini hissetmektedir. İnsan artık her yaptığı işte, Allah'ın kendisini gözettiğini, Allah'ın huzurunda bulunduğunu, tenhada da olsa, gizlice fısıldasa da yalnız başına olmadığının bilincinde

²² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,182

²³ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyan Tefsiri*, Çev: Abdullah Öz, Ali Rıza Temel, Cüneyt Gökçe, Harun Ünal, Damla Yay. Cağaloğlu-İst.1995,59/23, s.571

olarak iş yapar. Bundan sonra hayatını, düşüncesini şekillendirmeye başlar. Zaten bu bilince varan vicdan bundan böyle ne bilinçsiz ne de başboş hareket eder. İşte din eğitimi bireyin aklında ve kalbinde bu bilinci oluşturmayı amaç edinir.²⁴

1.2.5. Rahman-Rahim

Rahman-rahim kavramlarının kökü “ra-hi-me” fiilidir. Bu kelimedden rahmet, merhamet, rahman ve rahim kelimeleri türemiştir.²⁵

Ra-hi-me, merhamet, inayet, lütuf, rahmet, şefkat, rıkkat sahibi olmak, cezasını hafifletmek, cezasını affetmek, salıvermek, esirgemek kıyamamak manalarına gelir.²⁶ Ra-hi-me; kavramının “Kötülüklerden korumak ve sıkıntıyı gidermek” gibi anlamları da vardır. Ayette: *“Birde onları her türlü kötülüklerden korur. O gün sen kimi kötülüklerden korursan, muhakkak ki ona merhamet etmiş olursun. Bu en büyük kurtuluştur”* (Mü’min 40/9) buyrulmaktadır. Yine aynı şekilde bir başka ayette: *“Eğer onlara acıyıp, içinde bulundukları sıkıntıyı giderseydik.”* (Mü’min 40/75) buyrulmaktadır. Melekler, Kur’an’da, Allah’ın insanları kötülüklerden korumasını, onun rahmet edici özelliğine bağlamaktadırlar. Kötülüklerden koruyup, insanı kurtuluşa erdirmeye faaliyeti, Kur’an’da, rahmetine mazhar etme manasını ifade etmektedir. Böylece kötülüklerden koruma da merhametin kapsamına girmektedir. Mü’minun 75.ayette “Ra-hi-me” kavramı, psikolojik bir özellik taşımaktadır. Allah insana acıyınca onun iç sıkıntısını giderir. Bu da onun için büyük bir ihsan olur.²⁷

²⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,182.

²⁵ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu’l Beyan Tefsiri*, Çev: Abdullah Öz, Ali Rıza Temel, Cüneyt Gökçe, Harun Ünal, Damla Yay. Cağaloğlu-İst.1995,59/23, s.571.

²⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,112.

²⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,113.

Kökü “Ra-hi-me” olan, rahim kavramının geldiği bazı manalar ise şunlardır:

1) Döl Yatağı

Çocuğun yaratıldığı döl yatağına “Rahim” denir.Çoğulu (erham)dır. Yüce Allah ayette şöyle buyurur:

“Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren Allah’tır.” (Al-i İmran3/6).

“Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. Onun katında her şey ölçü iledir.” (Ra’d13/8).

Anne karnında dokuz ay çocuğun kaldığı yere de rahim denir. Neden buraya rahim denmiştir? Çünkü hayatın ilk kıpırtısı ancak merhamet ortamında yaşayabilir. Rahim, içindeki canlıyı dış etkenlere karşı korumaktadır. Benzer bir şekilde devletlerin ve toplumların da kendilerini koruyup, varlıklarını sürdürebilmeleri, kaliteli ve modern eğitim politikaları uygulamalarına bağlıdır. Oluşturulan eğitim politikaları gençler için, adeta rahim gibi bir merhamet ortamı oluşturmalıdır. Gençler inançlarına ve kültürlerine aykırı olan zararlı fikir ve düşüncelerden korunmalıdır.²⁸

2) Sevgi (Akrabalık)Bağı:

Kökü rahmet olan “Rahim” kavramını, “Sevgi Bağı” manasına gelen (erham)kelimesi anlamına da alabiliriz.

Yüce Allah ayette şöyle buyurur: *“İktidarı ele geçirirseniz, yeryüzünde*

²⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,120-121.

bozgunculuk yapmaya ve akrabalık bağlarını kesmeye mi çalışacaksınız?”

(Muhammed 47/22). Bu ayetlerde “Rahim” kelimesinin çoğulu olan erham kelimesi “Akrabalık Bağı” anlamına gelmektedir. Biz buna kısaca sevgi bağları diyebiliriz. “Ra-hi-me” kavramını “Rahmet” şeklinde kullandığımızda daha farklı manalarda elde edilmektedir. “Rahmet”, merhamet edilene iyilik yapmayı gerektiren bir incelikler. Bu kelime bazen sadece incelik, bezen de incelikten soyutlanmış ihsan anlamında kullanılır. Örneğin “Allah felana rahmet etsin.” Bu kelime Yüce Allah’ın sıfatı olarak geldiğinde onunla incelik değil, sadece ihsan kastedilir. Bu anlamda rivayet edilmiştir ki; Allah’tan nimet ve lütuflardır, insanlarda ise incelik ve şefkattir.²⁹

Rahman kavramını ele alırsak, ra-hi-me ve rahmet kavramlarına verdiğimiz bütün manaların hepsi, Rahman isminin özünde vardır. Rahman kavramının Kur’an’ı Kerim’de kullanıldığı farklı anlamalar ise şunlardır:³⁰

❖ **Yaratmak**³¹

❖ **Öğretmek**³²

❖ **İzin Vermek**³³

❖ **Sevgi Yaratmak**³⁴

Yüce Allah “Rahman” sıfatıyla, insanlar arasında bir ayırım yapmaz. Onların hepsini rızıklandırır. Hepsine eşit muamelede bulunur. Aynı

²⁹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,121; Rağıp el-İsfehani, *Müfredat Kur’an İstilahları Sözlüğü* Çev: Abdulkaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yay, Mayıs– 2006,I,483; El-İsfehani, Çev: Abdulkaki Güneş, Mehmet Yolcu, *a.g.e*, I,483

³⁰ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,117-120; İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu’l Beyan Tefsiri*, Çev: Abdullah Öz, Ali Rıza Temel, Cüneyt Gökçe, Harun Ünal, Damla Yay. Çağaloğlu-İst.1995,59/23

³¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,118-121.

³² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,119-121

³³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,120-121

³⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I,120-121

zamanda ölçülü sevgi ruhumuz için bir gıdadır. Maddi varlığımız için gıda ne kadar önemli ise ruhumuz içinde sevgi o kadar önemlidir. İnsanların en çok ihtiyaç duyduğu ve temel ihtiyaçlarının en önde gelenleri, terbiye, rahmet ve merhamettir. Netice olarak diyebiliriz ki, benzer bir şekilde eğitimde de merhamet büyük bir önem arz eder. Eğitimcilerde varlıkların tabiatında olan merhameti harekete geçirerek, onu canlı tutmalıdırlar. Merhamet dolu hayatlarıyla öğrencilerine örnek olmalıdırlar. Eğitim merhamet yoluyla insanların kalplerini yumuşatır. Unutulmamalıdır ki rahmete ve merhamete dayanmayan bir eğitim, övgüye layık değildir. Eğitimciler, öğrencilerine karşı merhametli oldukları gibi, onlara, insanlara karşı merhametli olmaları gerektiğini de anlatmalıdırlar. Acıma, rahmet, merhamet gibi duyguların aşılmadığı bir eğitim ve böyle bir eğitim sisteminde yetişen bireyler; saldırgan, bencil ve merhametsiz olacaktır. Rahmet ve merhametin olmadığı bir toplumda mutluluk ve başarı asla olamaz.³⁵

Sosyal hayata baktığımızda, topluma uyum sağlayamayan, suç işlemeye meyilli bulunan gençler sevgi, merhamet ve ilgiden uzak olarak yetiştirilenlerdir. Şiddet ve huzursuzluğun olduğu bir ortamda yetişen bireylerden sağlıklı bir toplum oluşturulması oldukça zordur. Yüce Allah'ın merhamet sıfatından nasiplenmiş insanların çoğunlukta olduğu bir toplumda, elbette ki, haksızlık, adaletsizlik ve insan haklarını ihlal olmayacaktır.³⁶ Dünyadaki savaşların ve akan kanların temel sebeplerinden biri de insanlardaki sevgi ve merhamet duygularının yok olmasıdır. İnsanlar ben merkezli yetiştirilmekte ve bu da sonuç olarak bencilliği ortaya çıkarmaktadır.³⁷ Tarih boyunca gelen peygamberlerde hayatları boyunca

³⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,121-122

³⁶ Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve Dğr, Feza Gazetecilik, 7, s.522-529.

³⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,119-128

insanın fitratında bulunan bencilliği kontrol altına alıp, onun yerine sevgi ve merhamet duygusunu geliştirmeye çalışmışlardır. İnsanlara, zulmün yerine adaleti, düşmanlığın yerine kardeşliği, sürtüşmenin yerine dayanışmayı, tavsiye etmişlerdir.³⁸ Hz. Peygamber, bunların en güzel örneklerini; sevgi, şefkat, merhamet dolu hayatıyla tüm insanlığa göstermiştir.³⁹ İnsanlar, Allah'ın yaratıklarına olan şefkat ve merhametini azıcık anlasa, hissedebilse ve bunu yaşamının her alanına, düşüncelerine, eylemlerine yansıtabilse, elbette ki dünya daha farklı olurdu.⁴⁰

1.2.6. El-Melik

Allah tüm mülkün sahibi ve hâkimidir. Allah tüm kâinatın sahibi olduğu gibi onun aynı zamanda da yöneticisidir. Kâinatın sahibi ve yöneticiliğin kimseyle paylaşmadığı için incelediğimiz ayete de tevhid inancını vurgulayarak başlamıştır. “Mülk” yüce Allah'ın sürekli olan hakkıdır. Bu yüzden şöyle buyrulur: “...*Hükümrânlık onundur. Övünmek ona mahsustur...*” (Teğabun 64/1); “*Deki, mülkün sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin; dilediğinden çekip alırsın...*” (Al-i İmran 3/26).⁴¹ Yüce Allah din gününün hükümdarıdır. Ayet-i Kerime’de: “*Din gününde hükümdar olan O’dur.*” (Fatıha 1/3) buyrulur; çünkü o gün: “...*Bugün hükümrânlık kimindir? Denir; gücü her şeye yeten tek Allah'ındır*” derler. (Mü’min 40/16).⁴²

³⁸ Elmalılı M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve Dğr, Feza Gazetecilik, III, s.521-529.

³⁹ Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, I,119-128.

⁴⁰ Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, I,119-128.

⁴¹ Elmalılı M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve Dğr, Feza Gazetecilik, 2, s. 336-339.

⁴² Elmalılı M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve Dğr, Feza Gazetecilik, 6, s. 512-518.

Fatiha Suresi'nde geçen "Malik"⁴³ kavramı me-le-ke'den türemiş olup elde etmek, idaresini ele almak, yakalamak, ele geçirmek, sahip olmak, hâkim olmak, kontrol etmek, idareci olmak, idare etmek, saltanat sürmek, güç ve otorite uygulamak, hâkimiyeti elde etmek,⁴⁴ güç sahibi olmak, düşüncesine ve davranışlarına hâkim olmak, duygularına sahip olmak, nefsin insanı meşgul etmesi, insanın kendini kontrol altına alması, itidalini korumak, gözyaşlarını durdurmak manalarına gelmektedir.⁴⁵

Kur'an'da kullanıldığı farklı manalar vardır bunlardan bazıları şunlardır: "Kudret ve Kanun, Kâinatın İdaresi Siyasi Erk, Kral, Sahip olmak, Melek adı, İdare Edilen, Kendine Sahip Çıkmak"⁴⁶

Me-le-ke kavramının bir de psikolojik manası vardır. İnsanın kendisine sahip çıkması, kendi âleminde iktidar kurması, beyin, gönül ve nefis arasında dengeli bir siyaset yürütmesi manasına da gelmektedir. İnsanın zararlı olanı defetmesi, faydalı olanı ise kazanmak gibi çok önemli bir siyaseti gerçekleştirmesi "me-le-ke" kavramıyla ifade edilmektedir.⁴⁷

Ayette şöyle buyrulur: "*Deki Ben Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim.*" (A'raf 7/188).⁴⁸ Melik kavramıyla, insanın vicdanına kendisinden başka ilah olmayan Allah'tan başka sahibi bulunmadığı yerleştiriliyor. Bütün sahiplik, maliklikte tek elde toplanınca artık sahip olunanların birden başka efendileri kalmaz. Herkes tek olan meliğe yönelir. Ondan başkasına

⁴³ Elmalılı M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve Dğr, Feza Gazetecilik, 1, s. 1-50.

⁴⁴ Elmalılı M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve Dğr, Feza Gazetecilik, 7, s. 523-529.

⁴⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,125-133.

⁴⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,125-133.

⁴⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,133.

⁴⁸ Elmalılı M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve Dğr, Feza Gazetecilik, 4, s. 183-187.

hizmet etmezler. Zaten insan aynı zamanda iki efendiye hizmet edemez. Allah hiçbir insanın içinde iki kalp yaratmamıştır.⁴⁹

1.2.7. El-Kuddüs

Kuddus; kusur ve noksanlıklardan uzak olan, en mukaddes, hiç eksiği olmayan, pak, temiz manasındadır.⁵⁰

Fiili olarak kullanıldığında takdis mübarek olmak, temiz olmak, günden temizlenmek, vakfetmek, yüceltmek manalarına gelir. Allah Teâlâ bu sıfatıyla müminin kalbini temizlemekte ve arındırmaktadır. Ki kul onu hakkıyla zikredip yüceltebilecek olgunluğa erişebilsin. Allah bu sıfatıyla çirkin şeylerden ve sonradan yaratılanların sıfatlarından uzaktır. Kuddusiyyetin, gerçek hâkimiyetin öncelikli şartlarından biri olduğu iyice anlaşılmaktadır. İnsanın aklı ve fitratı, hâkimiyet sahibi olan bir kimsenin kendisinde şer, kötü huy ve niyetler bulunduracağını ve kötü sıfatlar taşıyacağını, üstelik yetkisi altında bulunanlar hakkında iyilik yerine kötülük düşüneceğini kabul etmez. Bu bakımdan insanlar hükümlanlık verdikleri insanlarda kuddusiyyetin var olmasını arzu ederler. Zira kuddusiyyet olmadan mutlak bir iktidar tasavvur edilemez; ancak Allah dışında hiçbir iktidar sahibinin kuddus olmadığı apaçık bir gerçektir. Tam anlamıyla temiz olmak, her türlü kirden ve ayıptan uzak olmak insanlar ve iktidarlar için mümkün değildir. Toplumlar kusurlu, hatalı, kötü niyetli, temiz kalb ve düşünceye sahip olmayan bireyleri, kendi içlerinde barındırabilir, tamamen bu noksanlıkları ortadan kaldırmak mümkün değildir; ancak bu noksanlıkları en aza indirebiliriz. Bunun için din

⁴⁹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,133; Seyyid Kutub, *Fi Zılal-il Kur'an*, Çev: Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, İbrahim Tüfekçi, İbrahim Türklü, Dünya Yay, Temmuz-1991. İst, VIII, 602

⁵⁰ Heyet: Abdullah Yeğin, Abdulkadir Badıllı ve dğr, *a.g.e.*, s.536.

eğitiminin ve eğitimcisinin gayesi ve görevi iyi niyetli, manevi olarak olgunlaşmış, sağlam karakter ve şahsiyete sahip bireyler yetiştirmek ve bu özelliklere sahip insanların çoğunlukta olduğu bir toplum oluşması için mücadele etmektir. Din eğitimi Allah'ın takdis sıfatının ne manalara geldiğini anlatmalı, Allah'ı takdis etmenin bir ibadet olduğu bilincini vermelidir. Aynı zamanda eğitimciler takdis kelimesinin kimler için nasıl kullanıldığını bütün boyutlarıyla öğretmelidirler. Allah'ın sıfatlarından birinin kutsiyet olduğunu bilmeli ve böylece Allaha imanın bilincini geliştirmelidirler. İnsanlara Kur'an'ın; insanları temizleyen, kirden arındıran, onların ruh dünyasını aydınlatan ve akıllarını kullanmalarını tavsiye eden bir kitap olduğunu öğretmelidirler. Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi temiz yani kuddus olan bir toplum oluşturmak; ancak Yüce Allah'ın Kuddus sıfatıyla muttasıf olan eğitimcilerin varlığıyla olabilecektir.⁵¹

1.2.8.Es-Selam

Selam kelimesi “Ayıplardan, afetten salim olmuş, selamet, emniyet, barış, güven, bütün korktuklarından emin olma...”⁵² manalarına gelir.

Bu kelime Allah'ın sıfatı olunca ona şu manaları verebiliriz: “Allah selamdır, yani güven verendir, esenlik kaynağıdır, barışın kaynağıdır, rahmetin kaynağıdır.”⁵³ Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: *“O gün ne mal fayda verir ne evlat. Ancak Allah'a Kalb-i Selim (temiz bir kalp) ile gelenler (O günde fayda bulur.)”* (Şuara 26/88–89). Kalb-i Selim şüphelerden şirkten temizlenmiş, Allah ile barışık gönül demektir. İhlâsla iman etmiş kalp demektir. Allah barışın kaynağıdır. Allah esenlik verendir.

⁵¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I,299.

⁵² Heyet: Abdullah Yeğin, Abdulkadir Badıllı ve dğr, *a.g.e.*, s.868.

⁵³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,184.

Allah merhametin kaynağıdır. Bu isim; evrenin her yerine Mü'minin kalbine güven, emniyet ve huzur doldurmaktadır. Her şey onun himayesinde ve güvencesindedir. Onun koruması altında rahat içindedir. Selam kelimesi Allah için kullanıldığında şu manalara gelir: Allah barışın, güvenin ve merhametin kaynağıdır. Netice olarak, diyebiliriz ki Yüce Allah Yunus Suresi 25.ayetle insanları esenlik, barış, merhamet ve güvenlik yurduna çağırıyor. İşte bu çağırışı insanlara duyurma, insanlara bu çağırının peşinden gitmenin önemli olduğunu öğretme faaliyetine din eğitimi diyoruz. Din eğitimi bunu yapmakla görevlidir. Din eğitimi bu yurda, bu ilahi çağrıya gidebilmek için, insanlara Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'deki ilkelerini yerine getirmekle yükümlü olduğu bilincini de vermelidir.⁵⁴

1.2.9. El-Mü'min

Bu sıfat “e'mene”den gelmektedir. Allah, iman, emniyet, güven verici, şüphe ve tereddütleri kaldıran, dileyenlere iman, korku içinde olanlara emniyet verendir.⁵⁴ Mü'min kişi, yaşadığı toplumda ekonomik ve sosyal anlamda iman, güven ve selametın kaynağı olmalıdır. Allah'ın Mü'min sıfatında olduğu gibi çevresine güven ve huzur vermelidir. İnsanların kendisinin elinden ve dilinden emniyette olduğu biri olmalıdır. Eğitimciler yüce Allah'ın dileyenlere iman veren olduğunu ve kulun imana ulaşmak için çaba sarf etmesi gerektiğini insanlara öğretmelidirler.⁵⁵

1.2.10. El-Müheymin

Müheymin, “Bir şeyi gözetip, ona bakıp korumak” anlamına gelen “heymane” fiilinden türemiştir. Yüce Allah, yarattıklarının tümünü

⁵⁴ Yazır, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve diğerleri, *a.g.e*, VII, 524.

⁵⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,184.

korumak için görüp gözetmektedir. Müheymin sıfatının bir diğer manası “Allah’ın yaratıklarının fiillerine şahit olması demektir. Nitekim ayette şöyle buyrulur: “*Sana da daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak kitabı gönderdi.*” (Maide 5/48). Ayette geçen “Müheyminen aleyhi” ifadesi daha önceki kitapları gözetmek, onların hak olduğunu ikrar etmek, yanlışları da ortaya çıkarmak demektir.⁵⁶

İmam-ı Gazali’ye göre Allah hakkındaki müheymin kelimesinin manası “yaratıklarının amellerini, rızıklarını ve ecellerini gözetip idare eden” demektir. Allah’ın yarattıkları üzerindeki gözetim ve idaresi; haberdar olmasıyla hâkimiyetiyle ve korumasıyladır. Bir şeyin asıl hüviyet ve mahiyetine gözcülük yapan herkes; ona hâkimdir, onu koruyandır, dolayısıyla onun üzerinde müheymindir. Görüp gözetmek ilme bağlıdır. Hâkimiyet kâmil bir kudrete bağlıdır. Muhafaza etmekte fiile aittir. Bu manaları kendinde toplayan Müheymin ismidir. Bunları tam ve mutlak manada zatında toplayan Allah’tır.⁵⁷

Bütün bu açıklamalardan sonra Müheymin sıfatını öğrenen her Müslüman Allah’ın her an kendisinden haberdar olduğunu bilir. Böyle bir kul kendi kalbini kontrol eder, hislerini duygularını, aza ve organlarını muhafaza eder. Haramlardan uzak durur. Kötülük yapmaktan, fesad çıkarmaktan kaçınır. Şeytana karşı tedbirli olur. Din eğitiminde Allah’ın Müheymin sıfatını insanlara öğretip, kavratabilirsek, bir oto kontrol sistemi oluşturmuş oluruz. Böylece insanlar yalnız kaldıkları zaman bile Allah’ın kendilerini gözettiğini, izlediğini bilmiş olurlar.

⁵⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,184

⁵⁷ Bursevi, Çev: Abdullah Öz, Ali Rıza Temel, Cüneyt Gökçe, Harun Ünal, a.g.e, 59/23 s.599

1.2.11. El-Cebbar

El-Cebbar kelimesi, “Fakiri zengin kıldı, kırığı onardı.” anlamına gelir. Kırığı fakirliği onaran Allah, kendisini bu isimle de anmaktadır. Razi olduğu dini ayakta tutan, onarandır. Bunları yaparken onu kimse etki altına alamaz. Kendi yolundan gitmeyenleri ve kendisine karşı çıkanları kahredecek durumdadır.⁵⁸

Allah cebbar ismi ile insanların eksikliklerini tamamlayan ihtiyaçlarını gideren, işlerini düzelten, çok iktidarlı olan, hâkimdir. Allah Teâlâ dertlere derman veren, yoksulları zengin eden, zorlukları yoluna koyup düzelten, en yüce zattır. Cebr, icbar etmek, yani dilediğini zorla yaptırmak manasına da gelir. Halkı iradesine mecbur eden, dilediğini ister istemez zorla yaptırmaya kadir olan, hüküm ve nüfuzuna karşı çıkılma ihtimali bulunmayan güç ve büyüklük sahibi demektir. Bu sıfatı Cebriyye’nin dediği gibi kullara hiç irade vermez, her emrini cebirle yürütür, insanlarda ihtiyari fiiller yoktur manasında anlamamak gerekir.⁵⁹ Allah Teâlâ insana hür irade vermiş ve dilediği şekilde yapması içinde serbest bırakmıştır. Din eğitimcileri de Allah’ın cebbar sıfatını insana hür irade sağlayan manasında olduğunu insanlara anlatmakla yükümlüdürler.

Allah’ın cebri bir hekimin hastasına uyguladığı bir cebir yahut adil bir hükümdarın zalimleri zorla hapse sokmasındaki cebri gibidir. Gökyüzündeki yıldızlar kendi iradeleriyle değil Allah’ın cebriyle yerlerinde durmaktadırlar. Kâinata ki insanın bütün organlarının şekilleri, vazifeleri ve bedendeki yerleri, yine cebir ile yüce Allah tarafından tayin ve tesbit edilmiştir; ancak yüce Allah, bu dünya hayatında insana bir irade bahşetmiş ve ihtiyari fiillerde onu serbest bırakmıştır. Sonuç olarak Din eğitimcisi insanın irade

⁵⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,185

⁵⁹ Yazır, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve diğerleri, *a.g.e.*, VII,524-525

konusundaki özgürlüğünü, Allah'ın cebbar sıfatını Kur'an'da olduğu şekliyle anlatmalıdırlar.⁶⁰

1.2.12. El- Mütekebbir

“Büyüklikte eşi olmayandır.”

Aynı kökten gelen tekebbür, kibr ve istikbar kelimeleri mana olarak birbirine yakındır. Kibr insanın kendini beğenmesinden, başkasını küçük görmesinden doğan insana mahsus bir tutum/davranıştır. Bu insanın kendini başkasından büyük görmesidir. Tekebbür ise büyüklenmektir. Tekebbürün en büyük olanı ise Allah'a karşı gösterilen büyüklenmedir.⁶¹

Ayette *“Bizim ayetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara göğün kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir! Suçluları işte böyle cezalandırırız.”* (A'raf 7/40).

Dolayısıyla kibirlenmek sonuç olarak Allah'ın rahmetinden kovulmayı, cennete girememeyi ve göğün kapılarının kişi üzerine kapanmasını beraberinde getirmektedir. Kibir şeytanın kötü bir vasfıdır ve oda büyüklük taslayıp, Allah'ın emrine karşı gelip, Hz. Âdem'e secde etmeyerek, Allah'ın huzurundan kovulmuştur.

Kibir ile Tekebbür kelimelerinin aralarında ince bir fark vardır: Bu da şudur; kibir, insanın, kendisini başkasından büyük sanmasıdır. Tekebbür ise bunu açığa vurmasıdır. El-Mütekebbir, başkasında bulunmayan, bulunması mümkün olmayan bir sıfattır. Allah Teâlâ, el-Mütekebbir sıfatı ile bize aciz, zayıf olduğumuz dersini vermekte ve büyüklük ilan etmenin, ancak Allah'a mahsus olduğunu bildirmektedir. Fatıha Suresi'nde: “Bütün

⁶⁰ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,185-186.

⁶¹ El-İsfehani, Çev: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, *a.g.e*, I,435

hamd ve senanın, âlemleri terbiye eden, Rahman ve Rahim olan Allah’a ait olduğu” beyan edildikten sonra, Allah’ın “din gününün sahibi” olduğu anlatılır. Bu ayetlerle de Allah büyüklüğünü ilan etmiş; insanlarda, aciz ve fakir bir kul olduklarının idraki içinde “Biz ancak sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz” diye Allah’a yönelmişler, ona sığınmışlardır. Allah bizden ona karşı kibirlenmemizi değil, kulluk etmemizi istemektedir.⁶²

Din Eğitiminde de kibir kontrol altına alınması gereken kötü huy ve vasıflardandır. İbn cemaat Öğretmeninde bulunmaması gereken olumsuz vasıflardan biri olarak kibri zikreder. Ve öğretmen bu vasıftan kaçınması gerektiğini belirtir. Kibir kötü ve kötülüklerin sebebidir.⁶³ Bunun gibi kötü huy ve davranışlar, İnsanlarla alay etme, onları küçük görme, toplumsal rahatsızlıklar meydana getiren birer hastalıktırlar. Sonuç olarak, din eğitimi kibrin yalnızca Allah’a ait olduğunu öğreterek, insanları kibirten korumalıdır.

1.2.13. El-Hâlik

Sözlükte, “halk” doğru dürüst takdir/planlamadır. Bir şeyi herhangi bir aslı ve örneği olmaksızın yaratmaktır. Yüce Allah buyuruyor ki: “*Gökleri ve yeri yaratan...*” (En’am 6/1), yani onları yoktan yarattı. Ayrıca bir şeyi bir şeyden yaratmaya da “halaka” adı verilmektedir. Ayette: “*O, insanı bir nutfeden yarattı.*” (Nahl 16/ 4)⁶⁴ buyrulmaktadır. Tüm kâinat içindeki her şeyin yaratılışı, başlangıcından sonuna kadar Allah tarafındandır. Hiçbir şey kendiliğinden meydana gelmediği gibi tesadüfî de değildir. Unutmayalım ki Allah dışında hiçbir varlığın kâinatın yaratılışında zerre kadar payı yoktur.

⁶² Detaylı bilgi için bkz: Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX.

⁶³ M. Faruk Bayraktar, *İbn Cemaat’dan Öğretmen Ve Öğrencilere Öğütler*, İ.F.A.V, İst.2006, s.15.

⁶⁴ El-İsfehani, Çev: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, a.g.e, I,404; El- Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, Çev: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca ve dğr. İnsan Yay, İst. 1991, VI, 229.

İnsan yoktan var edemez, ancak var olan maddelere muhtelif şekiller verir, Allah ise yoktan var eder, maddeye şekil verir. Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu gerçeğinden hareketle, insan eylemlerinin de Allah tarafından yaratılmış olması hususu Kelam ilminde, insanın davranışlarında özgür olup olmadığı konusunda tartışmalara sebep olmuştur.⁶⁵ Allah'ın yaratması açıkladığımız ayette üç safhada beyan edilmiştir. Birincisi “Halk”, yani planı çizmek, takdir etmek. Tıpkı bir mühendisin binayı yapmadan önce binanın maksada uygun kullanılacak şekil ve özelliklerde bir modelini çizmesi gibi. Diğer safhalar “Bari” ve “Musavvir” sıfatlarının gerçekleştirmiş olduğu safhalardır.

Allah Teâlâ, “Halık” sıfatıyla, Dini ve Felsefi sistemlerin “Kâinatın ve insanın var oluşunun kaynağı nedir?” şeklinde sordukları sorulara da cevap vermektedir. Buna göre var oluşun kaynağı Allah'tır. Kur'an'a göre Allah'ın yaratıcılığı bir kereye mahsus olmayıp, onun yaratması sürekli ve sürekli. Kur'an da şöyle buyrulur: “İşte Rabbimiz Allah O'dur. Ondan başka ilah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise ona kulluk edin, o her şeye vekildir.” (En'am 6/102). Din eğitimcileri insanlara Allah'ın “halık” sıfatını Kur'an'da olduğu şekliyle anlatmalıdırlar. Her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu öğrencilerine öğretmelidirler.⁶⁶

1.2.14. El-Bâri

Yoktan var edendir. Bu anlamda “halık” takdir eden, “Bari” de yaratan demektir. Onun için Beyyine Suresi'nde yaratıklara “Berîyye” denmektedir. (Beyyine 98/6). Bu bakımdan Allah takdir de bulunma

⁶⁵ Bkz: Murat Kobyâ, “Sosyolojide ve Kelam İlminde Determinizm-İradecilik Dikotomisi”, *derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, Bahar 2016, Cilt:4, Sayı:7, s.1-22.

⁶⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,183-184.

haysiyetiyle Halık'tır; icad etme haysiyetiyle de Bari'dir.⁶⁷ “Halık” sıfatını anlatırken Allah'ın yaratmasında üç safha olduğunu beyan etmiştik. Birinci safha “takdir” safhasıydı. İkinci safha ise “Ber” yani kısımlara ayırmak, parçalamak, yırtmak demektir. Halık olan Allah, hakkında çizdiği modeli bölüm bölüm meydana getirdiğinden dolayı “Bari” sıfatı kullanılmıştır. Adeta bir mühendisin önce kendi zihninde bir model çizip, bu modele göre araziye ölçmesi, üzerinde hesaplar yapması, temeller kazıp, binanın inşaatını tedricen kısım kısım tamamlaması gibi.⁶⁸

1.2.15. El-Musavvir

Yüce Allah yaratmaya karar verdiği varlığı istediği şekilde yaratır. Yüce Allah Al-i İmran3/6'da insan yavrusuna anne karnında şekil verdiğini söylemektedir. Daha önce Halık ve Bari sıfatlarının bir ve ikinci yaratma safhasını ifade ettiğini söylemiştik. Üçüncü safha ise “tasvir” yani şekil vermektir. Kur'an-ı Kerim'de bu her iki surete şöyle işaret edilmektedir: “*And olsun ki sizi yarattık, sonra size biçim verdik.*” (A'raf 7/11). Varlık âlemini seyrettiğimizde ilk önce suretler gözümüze çarpar. Bütün bu suretler yaratılışa göre şekil almışlardır. Her ruhun taşıdığı sıfatlar, kabiliyetler, istidatlar ile kendisini başkalarından farklı kılan bir manevi siması vardır. Tıpkı her yüzün başka yüzlerden ayrı bir şekle sahip olması gibi. İnsanların manevi simalarını anlamamız, bilmemiz zor olduğundan, Musavvir ismini düşünürken daha çok maddi suretleri hatırlar ve onlardaki güzellikleri ve hikmetleri hatırlarız. Kâinata baktığımız zaman birbiriyle aynı olan hiçbir şey görmezsiniz, bulutlar, insanların yüzleri, hatta insanların parmak izleri bile birbirinden farklıdır. Tabi ki

⁶⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,185

⁶⁸ Mevdudi, Çev: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca ve dğr. *a.g.e.*, VI,229

bizlerde Yüce Allah'ın Musavvir sıfatını düşünürken bu farklılıkların bir rahmet olduğunu anlamalıyız.

Hayatta her şey birbirinin aynı olsaydı elbette ki hayat oldukça karışık olurdu. Yüce Allah bize Halik, Bari ve Musavvir sıfatlarıyla hem maddi hem psikolojik olarak şekil vermektedir. Eğitimcilerde Yüce Allah'ın bu sıfatının cüzûsine bakarak, insanları eğiterek onlara şekil vermelidir.

Netice olarak diyebiliriz ki yüzmek anlamına gelen Tesbih'i eğitime uyarlarsak şu neticeye varırız: Eğitim ve Öğretim insan zihnini, gönlünü ve nefsinin geliştirerek; Allah'a doğru yol almasını, yüzmesini ve Allah'a yakın olanlardan olmasını sağlamalıdır. İnsanı olgunlaştıran namaz ibadetine onun için Tesbih denmiştir. Biz Allah'ın sıfatlarını, özellikle Haşr Suresi'nin son iki ayetini okurken Tesbih ibadeti yapıyoruz. Bu Tesbih ibadeti bizi Allah'a doğru götürmektedir. Bir bakıma Tesbih insanı beşerî limandan alıp ilahi limana doğru yüzdürmektedir. İşte din eğitimi bu bilinci insanlara vermeli ve bu bilinci onların hayatına sokmalıdır.⁶⁹

⁶⁹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,186-187

II. BÖLÜM
DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN KAFİR VE
MÜNAFIKLARIN AHLAKİ ÖZELLİKLERİ

2. KÂFİR VE MÜNAFIKLARIN AHLAKİ ÖZELLİKLERİ

Haşr Suresi'nin önde gelen diğer bir konusu da münafıkların ve kâfirlerin psikolojisini ve davranış biçimlerini ele almasıdır. Haşr Suresi bu konuyu ele alırken münafıklarla kâfirlerin, Allah ve inananlarla olan ilişkilerine dikkat çekmektedir. Bir bakıma onların, toplumları nasıl çürüttüğüne, nasıl kirlettiklerine ışık tutmakta ve bu yolla Müslümanlara bir uyarıda bulunmaktadır. Bu uyarı Müslümanların münafıklığa kaymamaları ve münafıklarla ortak davranışlarda buluşmamalarını temin etmektir. Şimdi kâfir ve münafıkların durumunu ele alalım.

2.1. Kâfir Ve Münafıkların Durumu

Yüce Allah aşağıda açıklayacağımız ayetlerde münafıkların psikolojilerini, davranış ve çeşitli tutumlarını ele almaktadır. Ve bu şekilde Mü'minlere münafıkları tanıtmaktadır.

İkiyüzlülüğün, dönecliğin insan ile şeytanın buluştuğu ortak nokta olduğuna işaret etmektedir. Yüce Allah bu ayetlerde; akli kullanmanın ne kadar önemli olduğunu vurgularken, akli kullanmamanın, anlamamanın ne gibi sonuçlar doğurduğunu bildirirken yanı sıra, gerçek iman ne denli önemli olduğunu ve insan şahsiyetinin bütünleştirici bir güce sahip olduğunu göstererek, bunları kullanamayan insanların bir şahsiyet parçalanmasına düştüklerini gündeme getirmektedir. Yüce Allah bu ayetlerle adeta şahsiyet eğitimi yapmaktadır.

2.1.1. Çifte Standart

Yüce Allah Kur'an'ın Bakara, Al-i İmran, Nisa, Tevbe, Münafıkun ve diğer surelerde, münafıkların çifte standart oynadıklarını, özellikle onların sözleriyle gönüllerinin ve davranışlarının çatıştığını, ters

düşüğünü ifade etmektedir. Yüce Allah Haşr Suresi’nde, şu ayette münafıkların nasıl çifte standart oynadıklarını bize anlatmaktadır:

“Münafıkların, kitab ehlinden inkâr eden kardeşlerine: “Eğer siz yurdundan çıkarılırsanız, kesinlikle biz de sizinle çıkarız. Sizin aleyhinize kimseye asla uymayacağız. Eğer sizinle savaşılırsa kesinlikle size yardım edeceğiz” dediklerinden haberin yok mu? Allah onların göz göre göre yalan söylediklerine tanıklık ediyor.” (Haşr 59/11).

Ayette geçen nâfekü, münafık kelimesinin fiil kalıbıdır. “Gerçek niyetini, düşüncesini gizlediler, ikiyüzlülük yaptılar” demektir.⁷⁰

Ne-fa-ka ise bir yeri yarıp geçen tünel, yol veya ırmak demektir. Bu kökten gelen isimlerden biri de: “Nâfikâu’l yerbui ve gad nâfeka yerbuu ve nefeka” ifadeleridir ki aktavşanın hareketlerini tanımlar: Tarla faresi deliğine girdi, ... Deliğinden çıktı, girip-çıktı.⁷¹

Nifak da bu köktendir. Bu da şeraite bir kapıdan girip başka bir kapıdan çıkmaktır. Her nesilde, her toplumda ikiyüzlü olan insanlar olacaktır. Yukarıda açıkladığımız gibi onların manevi dünyası delik-deşik olmuş, tünellerle örülmüş, hangi taraftan yaklaşırsanız kaçacak bir delik bulurlar. Münafıkların bu psikolojisi tarla farelerinin durumunu andırmaktadır.⁷²

İnanlar nasıl kardeşse, inkârcılar da bu Ayet-i Kerime’yle kardeş ilan edilmekte, münafıklar ve kâfirler inkârda birleşmektedirler. Bu da bize küfrün tek bir millet olduğunu göstermektedir. Ayet-i Kerime’de,

⁷⁰ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,164

⁷¹ El-İsfehani, Çev: Abdülbakı Güneş, Mehmet Yolcu, *a.g.e*, II,735

⁷² El-İsfehani, Çev: Abdülbakı Güneş, Mehmet Yolcu, *a.g.e*, II,735; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,164

münafıklarla Kitap Ehli'nin aralarında yapmış oldukları antlaşmanın, birbirlerine verdikleri sözlerin, sahte ve yalan olduğu Mü'minlere haber verilmekte ve her çağda bu şekilde hareket eden, verdiği sözü tutmayan ve benzer davranışlar sergileyen münafıkların olabileceği bildirilmektedir. Münafıkların, Yahudi Nadiroğulları'na verdiği ilk söz, onlarla beraber hareket edip, yurtlarından çıkarılma durumunda, Nadiroğullarıyla beraber hareket edip, onlarla beraber yurtlarından çıkacaklarıdır. Ancak münafıklar verdikleri sözde durmamışlardır. Ayrıca münafıkların, Yahudi Nadiroğulları'nın daima yanında olduğunu ve onların aleyhine hiçbir hareket ve davranışta bulunmayacaklarına dair vermiş oldukları sözde onların inkârcılara ne kadar yakın olduklarını göstermektedir. Münafıkların Kitap Ehli'ne verdikleri sözlerden bir diğeri de Müslümanlar Nadiroğulları ile savaş yaparsa, kendilerinin de Nadiroğullarıyla birlikte Müslümanlara karşı savaşacaklarıdır. Yüce Allah münafıkların yapmış olduğu bu antlaşmayı, Hz. Peygamber'e haber vererek, Mü'minleri uyarmaktadır. Tarihe baktığımızda münafıklarla Ehl-i Kitap kâfirlerinin kendi aralarında dayanışma içine girdikleri, birbirlerine tutunarak bir güç oluşturduklarını görebilmek mümkündür. Ne var ki rabbimizden gelen gerçek haber onların aslında gerçekten böyle olmadıklarını bildirmektedir. Bu dış görünüşten ibaret aldatıcı bir manzaradır. Bir tek cephede aynı orduda bulunmalarına rağmen, çıkar çatışması yüzünden arzu ve isteklerin farklılığından, iç düşmanlıkları, onları birbirine düşürmektedir. Onlar karşılaşılana az bir zorluk karşısında birbirlerini terk etmişlerdir. Nerede Mü'minler sabredip direnmişlerse, karşılarında yer alan kâfir ve münafıkların dayanışması çözülmüş, dağılmış ve yıkılmıştır. Yüce Allah münafıkların ve Nadiroğulları'nın bu durumunu anlatarak şahsiyet eğitiminin yanı sıra yalan ve söz de durmamanın ne gibi kötü sonuçlar

doğurduğunu bildirerek tarihten hareketle din eğitimi yapmaktadır. Yüce Allah bu şekilde geçmiş milletlerin uğradığı akıbetlerin insanlar için eğitici olacağına işaret etmektedir. Buda bize din eğitiminde sosyal tecrübenin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.⁷³

2.1.2. Münafıklar Antlaşmadaki Hiçbir Maddeyi Yerine Getiremeyeceklerdir

Yüce Allah Mü'minlere bir önceki ayette münafıkların tek taraflı olarak Nadiroğullarıyla yapmış oldukları antlaşmayı haber vermişti. Şimdi de devam eden bir sonraki ayette münafıkların antlaşmadaki hiçbir maddeyi yerine getiremeyeceklerini bildirmektedir. Ayette şöyle buyrulur:

“Kitab ehlinin kâfirleri yurtlarından çıkarılsalar, münafıklar onlarla beraber çıkmazlar. Eğer onlarla savaşılırsa onlara yardım etmezler. Onlara yardım etmeye çalışsalar bile arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra yardım da görmezler.” (Haşr 59/12).

Yüce Allah; münafıkların, Yahudi Nadiroğullarının yurtlarından çıkarılması durumunda, onlarla beraber Medine'den çıkmayacaklarını söylemektedir. Demek ki, münafıklar yapamayacakları sözleri veren kişilerdir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, münafıklar antlaşma yaptıkları toplumları ortada bırakırlar. Antlaşma yaptıkları Kitap Ehl-i herhangi bir toplumla savaşa kalksa, onlara yardım etmezler. Münafıklar birbirlerinin hallerini iyi bildiklerinden dolayı, savaşan ya da saldıran toplum kendileri gibiye derhal müdahale ederler. Ama onlar kendilerinden değilseler asla yardıma koşmazlar. Saldıran taraf münafık ise ve haksız yere saldırıyorsa,

⁷³ Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, XIX,164

o antlaşma yapanlar ona dur demezler, mazlum toplumu asla savunmazlar. Münafıklar antlaşma yaptıkları toplumu savaşta savunmaya kalksalar bile, kısa zaman sonra arkalarını dönüp kaçarlar. Münafıklar korkak, cesaretsiz insanlardır. Direnme ve mücadele etme güçleri yoktur. Tevbe Suresi 77. ayette yüce Allah “münafık kalpten” bahsetmektedir. Bahsettiğimiz ikiyüzlü davranışın altında veya arkasında bu kalp şekli vardır. Bu durum da kalbe sonradan gelen ve oluşan bir özelliktir. Bunun dinamikleri Allah’a verilen sözden dönmek ve yalan söylemektir.⁷⁴

Ayette şöyle buyrulur:

“Nihayet Allah’a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifak (ikiyüzlülük) soktu.” (Tevbe 9/77).

Sonuç olarak, Yüce Allah bu ayetlerle Mü’minleri eğitmektedir. Bir taraftan aldatılmamaları için Mü’minleri uyarmakta, diğer taraftan da münafıkların durumuna düşmemeleri konusunda nasihatte bulunmaktadır. İkiyüzlülük, sözde durmamak, korkaklık Mü’min kişinin kendisinde bulunmaması gereken bazı kötü vasıflardandır.

Din eğitimcisi de benzer bir şekilde, yalandan kaçınmalı, verdiği sözde durmalıdır. Bu haliyle de öğretmen öğrencilerine örnek olmalıdır. Unutmayalım ki verilen sözde durmamak insanlara yalan söylemektir. Din eğitiminin gayelerinden biri kâmil mümin yetiştirmektir. Bunun için gerekli olan şeylerden biri de verilen sözün yerine getirilmesidir. Zira gerçek bir Mü’minin düşüncesiyle eylemleri birbiriyle çelişmez. Din eğitimcisi, yapmadığı şeyleri başkasından istememelidir. Örnek konumda

⁷⁴ Bayraklı, *Kur’an’da Değişim, Gelişim ve Kalite Kavramları*, İFAV, İst.1991, s.108-109

olan kişi, insanları yasakladığı şeylerden ilk önce kendisi kaçınmalıdır ya da yapılmasında fayda gördüğü ve tavsiye ettiği filleri, önce kendi yaparak insanları ona teşvik etmelidir. Eğitimcinin sözleriyle davranışlarının uyum arz etmemesi, bir nevi kendini inkâr etmesidir.⁷⁵

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

“Kendinizi unuttuğunuz halde insanlara iyiliği mi emredersiniz?”

(Bakara 2/44). Gazali bu konuyla ilgili olarak şunları zikreder:

“Eđitimci sūs yapandır. Öğrenci ise nakış yeridir. Nakış olmadan sūs yapılamaz. Diđer bir benzetmeyle hoca ağaç, talebe ise gölge gibidir. Ağaç eğri olunca, gölge doğru çıkar mı?”⁷⁶

2.1.3. Münafıklar Anlayışsız ve Korkaktırlar

Bütün bunları zikrettikten sonra Yüce Allah Münafıkların diğer bir özelliğini de zikretmektedir, onlar Allah'tan çok, inananlardan korkarlar. Dolayısıyla Mü'minlere karşı duydukları korku, Allah'a duydukları korkudan fazladır. Ayette şöyle buyrulur:

“Kesinlikle siz onların kalplerine Allah'tan daha çok korku salmaktasınız. Bunun sebebi onların anlamayan bir toplum olmalarıdır.” (Haşır 59/13).

Ayette geçen “rahbeten” kelimesi “sakınma ve endişe ile olan korku” manasında olup “sudur” kelimesi ise “göğüs” manasına gelir.⁷⁷

⁷⁵ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, İstanbul: 2002, s.178; Detaylı bilgi için bkz: Çamdibi, H. Mahmut, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, Çamlıca Yay. İstanbul: 2003.

⁷⁶ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, İst.2002, s.178.

⁷⁷ El-İsfahani, Çev: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, *a.g.e*, I,512; El-İsfahani, Çev: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, *a.g.e*, II,50.

Dolayısıyla korkunun bulunduğu yer insanın göğsünde bulunan kalptir.

Yüce Allah münafıkların kalplerinin Mü'minlerin korkusuyla dolu olduğunu haber vererek, inananları cesaretlendirmektedir. Münafıkların Mü'minlere karşı olan korkularının Allah'tan daha fazla olmasının sebebi ise, “Anlamayan bir toplum” olmalarıdır. Onlardaki anlayışın körelmesidir.

Gönüldeki anlama kapasitesi körelince dengeler bozuluyor ve korku anormal bir şekilde öne çıkıyor ve münafıklar kimden ne kadar korkacaklarını bilemez hale geliyorlar. İşte insanın gönüldeki anlayış eksikliği, manevi dengeleri alt üst etmekte, yani bozmaktadır. Bu dengeler bozulunca kişi, Allah'tan korkmak yerine, insanlardan korkar hale geliyor.⁷⁸

Din eğitimi insanda var olan duyguları eğitir. Var olan duyguların aşırıya kaçmasını engeller. Korku ile ümit arasındaki denge buna örnektir. Mümin daima korku ile ümit arasındadır. Mü'min ne kendini Allah'ın rahmetine güvenip tamamen rahatlatmalı; ne de Allah'ın cehenneminden korkup, tamamen ümit kesmelidir. İkisi arasında olmalıdır. Unutmamalı ki insanda olması gereken en temel korku Allah korkusudur.⁷⁹ Kur'an bizden Allah'tan korkmamızı ister:

“Kendi dostlarından korkmanızı telkin eden şeytandan başkası değildir. O halde onlardan korkmayın. Sadece benden korkun, gerçekten inanıyorsanız eğer.” (Al-i İmran 3/175). Yine: *“Allah'ın mesajlarını tebliğ edenler, ondan korkanlar ve Allah'tan başkasından da asla korkmayanlardır. Zira Allah hesap görücü olarak yeter.”* (Ahzap 33/39).

Allah'ın kendisinin dışında hiçbir şeyden korkmamamızı istemesinin

⁷⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX, s.168.

⁷⁹ Detaylı bilgi için bkz: Fikret Karaman, Korku, “Ümit ve Ye'sin Mümin Üzerindeki Etkisi,” *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013/4(2) 9-33.

sebebi açıktır; çünkü Allah'ın dışında kendisinden korktuğumuz her şey, korkumuzu istismar eder. İnsanın korkusunu bir tek Allah istismar edip insan aleyhine kullanmaz; çünkü Allah'ın insanı korkutarak elde edeceği hiçbir şey yoktur. O hiçbir şeye muhtaç değildir. İnsana yalnızca zatından korkmayı emretmesi, aslında insanı korkusuzlaştırmanın en emin yoludur. Zira yalnız Allah'tan korkan, korkunun efendisi olur. Ondan başkasından korkan ise korkunun esiri olur.⁸⁰

Dolayısıyla din eğitiminin bir amacı da insanda bulunan korku duygusunu terbiye ederek, Mü'minde korku ile ümit dengesini geliştirmektir.

Yüce Allah devam eden ayette de münafıkların anlayıştan yoksun olup, akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarından dolayı, nasıl sahte korkular içerisinde olduklarını haber vererek Mü'minlere destek olmaktadır. Ayette şöyle buyrulur:

“Onlar sizinle topluca savaşırlar. Ancak surla çevrilmiş kalelerde veya surların arkasından savaşırlar. Kendi aralarındaki düşmanlıkları şiddetlidir. Sen onları birlik sanırsın, oysa kalpleri darmadağındır. Bunun sebebi onların akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarıdır.” (Haşr 59/14).

Yahudi ve münafıklar, Allah ve Resul'ü ile savaşa tutuştukları zaman kalplerine korku girerdi. Zaten inançları sakat, gayeleri birbirine aykırı olduğu için toplu hareket edemezlerdi. Münafıkların Mü'minlere karşı olan zaaflarından biri de onları Mü'minlere karşı bir araya getirecek,

⁸⁰ Mustafa İslamoğlu, *Âlemlerin Rabbi Allah(cc) Bilmek -Tanımak-Anlamak*, Denge Yay, İst.2006, s.109-110.

disiplinli bir şekilde, toplu halde tutacak bir düşünceye sahip olmamalarıdır. Onları bir araya getiren Hz. Peygamber' e karşı besledikleri hasetten ve kinden başka bir şey değildi. Bundan dolayı Medine civarındaki İslam düşmanları bir araya gelmiş, Hz. Peygamber'in önderliğindeki Muhacir ve Ensar topluluğunu yok etmek istemişlerdir. Gerçekte münafıkların her biri liderlik sevdasında ve birbirlerine karşı samimi değillerdir. Öyle ki fırsatını bulsalar birbirlerinin kökünü kazıyacak halledirler.⁸¹

2.1.4. Kalpleri Dağınıktır

Yüce Allah münafıkların birbirlerine karşı olan kin ve nefretlerini haber vermektedir. Onların toplu halde bulunmaları bir aldatmacadır. Oysa onların kalpleri ve akılları paramparçadır. Münafıkların ve ortaklarının kalpleri Mü'minlere olan korku ile doludur. Bu yüzden sur arkasından savaşırlar, topluca savaşılamazlar. Yüce Allah münafıkların birlik ve beraberlik içinde görünmelerine rağmen, gönüllerinin dağınık olduğunu haber vererek Mü'minleri de benzer bir duruma düşmemeleri konusunda uyarmaktadır.

İnananlar kardeşirler. Mü'minler birbirlerine olan sevgilerini kaybetmemelidirler. Münafıklardan farklı olarak, onları bir araya getiren Tevhid inancıdır, Hz. Peygamber'e olan bağlılıklarıdır. Bu beraberliğin ve inancın sürdürülebilmesi için gönül eğitimine ihtiyaç vardır.

Münafıkların gönüllerinin paramparça olup, birbirlerine karşı kin ve nefret duygusu beslemeleri ve kalplerinin Mü'minlerin korkusuyla dolu

⁸¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,139.

olmasının sebebi; bir önceki ayetle benzer bir şekilde olduğu gibi akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarındandır. Aklını kullanma konusu bu ayette “Toplumsal Akıl” olarak geçmektedir. Demek ki bir ferdi akıl, bir de toplumsal akıl vardır. Açıkladığımız ayette, “birlik”, “dağınıklık” ve “aklı kullanma” gibi sosyal ve psikolojik hayatın olmazsa olmazları bir araya gelmiştir. Dağınıklığın sebebi akıllı kullanmamak olduğuna göre, birliğin sebebi de akıl olacaktır. Aklın birleştiriciliğinden nasibini alamayan toplumlar, aynı inancı paylaşırsalar bile, bölünmüşlükten ve düşmanlıktan kurtulamazlar.⁸²

Münafıklar doğruyu yanlıştan, hayrı şerden ayırmanın önemli ölçülerinden ve önemli bilgi edinme yollarından biri olan akıldan yoksundurlar. Akıllarını kullanamadıklarından bilgi üretemezler. Yeni yeni bilgiler üretemedikleri için hayatı daha sağlıklı bir şekilde yorumlayamazlar.

2.1.5. Münafıklar Kendi Elleriyle Kendi Değerlerini Yıkıyorlar

Ayette, Yahudi olan Beni Nadir, Yahudi olmaları sebebiyle Kitap Ehli-i olarak geçmektedir. İnkâr edenler olarak nitelendirilmeleri, Hz. Muhammed’in geleceğine iman etmelerine rağmen, Hz. Muhammed gelince bilerek inkâr etmelerinden kaynaklanmaktadır. Kitap Ehli’nden olmalarına rağmen Allah tarafından “kâfir” ilan edilmeleri onların ne denli Hz. Peygamber’e karşı olduklarını göstermektedir.⁸³

Konu ile ilgili ayet şöyledir:

⁸² Bayraklı, *Kur’an’da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları*, s.51; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,170

⁸³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,139

“Kitab Ehli’nden inkâr edenleri, ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O’dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlarda kalelerinin kendilerini Allah’tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah onlara beklemedikleri yerden geliverdi. Allah yüreklerine korku saldı. Evlerini hem kendi elleriyle hem de Mü’minlerin elleriyle harab ediyorlardı. Ey ileriye görenler, bu olayı değerlendirin “(Haşr 59/2).

Biz biliyoruz ki insanlar haksız yere yurtlarından çıkarılmamalıdır; ancak yurtlarından çıkarılan Nadiroğulları’nın durumu oldukça farklıdır. Zira onlar Hz. Peygamber’i öldürmeye kalkmışlar, sonra da Mü’minlere karşı kâfir ve münafıklarla işbirliği içerisinde olmuş, yaşadıkları topraklarda fitne çıkarmışlardır. Ayrıca Toplumun huzurunu bozmanın yanı sıra, Hz. Peygamber’le yapmış oldukları antlaşmaya da sadık kalmamışlardır. Sonuç olarak da öldürülmeleri yerine, taşıyabilecekleri mallarıyla birlikte sürgün cezasına çarptırılmışlardır. Mü’minler, Yahudilerin hiç direnmeden, mücadele etmeden, savaşmadan yurtlarından çıkacaklarını zannetmediler. Ama Yüce Allah, insanlar tarafından tahmin edilmeyen ve umulmayan şeyleri meydana getirebilir. Yüce Allah, o dönemde Yahudilerin görüntülerinin; Müslümanları yanıltacağını, Mü’minlerin onları güçlü zannedeceğini bildiği için abartılı değerlendirme yapmamaları konusunda onları uyarmaktadır. Yüce Allah Nadiroğullarının gücünü kırmak için, bizzat kendisi hurma ağaçlarının kesilmesi emrini, yoldan çıkanları rüsva etmek için vermiştir. Ayetteki bu hurma ağaçlarını günümüze ekonomik değer olarak da aktarabiliriz. Ağaçların kesimini de ekonomik ambargo olarak yorumlayabiliriz. Bu tip uygulamalar eğitim amaçlı yapılmalıdır.⁸⁴ Yüce Allah ayette şöyle buyurur:

⁸⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,140-147

“Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzerine bırakmanız, hep Allah’ın izniyle ve yoldan çıkanları rüsva etmek için olmuştur.” (Haşr 59/5).

Ayetin sonunda fasık kelimesi geçmektedir. Bu ayetle birlikte fasık kelimesine farklı, yeni bir anlam kazandırılmaktadır. Buna göre “Yapılan antlaşmayı bozmak” fasıklıktır. Zira Nadiroğulları, Hz. Peygamber’le yapmış oldukları antlaşmaya sadık kalmamış, onu öldürmeye kalkmakla birlikte, Müslümanlara karşı kâfir ve münafıklarla işbirliği içerisinde olmuşlardır. Burada Yüce Allah Mü’minlere şu mesajı vererek onları eğitmektedir. Her dönemde yapılan antlaşmalara, verilen sözlere sadık kalmayan toplumlar ve bireyler olacaktır. Bunlar fasıktırlar. Bu vasfa sahip birey ya da bireylere karşı Müslümanın üzerine düşen, dikkatli ve tedbirli olmaktadır.

Sonuç olarak Medine’deki Yahudiler, kaleleriyle örülmüş, güçlü ve sağlam bir sığınak içinde bulunuyorlardı. Dost sandıkları münafık ve müşriklerden de destek geleceğini ummaktaydılar. Bütün bunların kendilerini, Allah’ın azabından koruyacağını sanıyorlardı; fakat Yüce Allah’ın kudretine dayanacak hiçbir güç olamaz. Bu ilkenin öğretimi de böyle örnek bir olayla verilmektedir. Ve Yüce Allah’ta, Peygamber’ini Yahudilere karşı desteklemekteydi.

Yahudiler kendilerince her şeyi planlamışlardı. Tek hesapta olmayan saldırının kendi içlerinden gelmesiydi. Ayette geçen er-Ru’b, insanın içini saran, kaplayan korku anlamına gelmektedir.⁸⁵ Allah onların kalplerini korku ile doldurdu. Ve böylece Müslümanların zaferini ilan etti.

Unutmamalı ki insanı düşmanına karşı mağlup duruma düşüren nedenlerin başında, düşmanından korkmak gelmektedir. Hakkı olanlar korkmamalıdır.

⁸⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,141

Çünkü haklı olanlara Allah yardım edecektir.⁸⁶

Nadiroğulları yurtlarından sürülmeden önce, Mü'minlere duydukları kin ve hasetlerinden evlerini yıkıyor, direkleri söküyor, duvarları deliyorlardı ki Mü'minler oralarda oturmasın. Bir yandan da Müslümanlar dışarıdan diğer tarafları tahrip ediyorlardı. Yüce Allah Müslümanlardan bu olayı iyi analiz yapmalarını istemektedir. Nadiroğulları'nın kendi elleriyle ve düşman kabul ettikleri kimselerin elleriyle, kendi evlerini tahrip etmeleri ne anlama gelmektedir? Bu ayetteki "Buyut" evler kelimesini birkaç manada ele alabiliriz. "Ev", ülke ve bağımsızlığı ifade etmektedir. Evlerini kendi elleriyle yıkmaları, kendi bağımsızlıklarına son vermeleri demektir. Yüce Allah burada şu mesajı Mü'minlere vermektedir: Eğitim sistemi yetersiz olursa, kendi vatanını, milletini sevmeyen, ona ihanet eden insanlar yetişir. Bu insanlar düşmanla beraber olur ve kendi ülkesine ihanet edebilir. Kendi ülkesinin bağımsızlık abidesini yıkmaya başlar ve duvarından taşlar söker.⁸⁷ Bundan dolayı din eğitimcileri Yüce Allah'ın bu mesajını insanlara öğretmekle görevlidirler.

Yüce Allah bu ayetin sonunda müminlerden bu olayı iyi değerlendirmelerini istemekle onların akıllarını aktif hale getirip, Mü'minleri düşünceye sevk etmeyi amaçlamaktadır. Din eğitiminin kullandığı metotlardan biri de insan aklını, düşüncesini harekete geçirerek eğitime metodudur. Bu şekilde bireyi olay ve hadiseler üzerinde tefekküre ve gözleme yönlendirerek onu eğitmeyi amaçlar. Bu metottaki amaç kişiye sadece bir konu hakkında bilgi vermek değil, verilen bilgilerin kişi tarafından anlaşılması ve bireyde anlaşılan şeyler üzerinde düşünme yoluyla yeni bilgiler elde etme alışkanlığı oluşturmaktır. Bu metot yoluyla,

⁸⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,141

⁸⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,142

insanın; kendisini ve dış dünyayı tanıyarak, eşya ve hadiseler üzerinde düşünmesi ve ibret alması istenilirken, diğer taraftan da nefis ve kalbin eğitilmesi gaye edinilmiştir.⁸⁸

Nadiroğulları'nın sürgüne gönderilmesi ise onları kazanmaya yöneliktir. Sürgün cezasıyla onların hayatları kurtarılmıştır. Yüce Allah burada biz Mü'minlere bir mesaj vermektedir. İnsanlara verilecek cezalar tamamen onları kazanmaya, ıslah etmeye yönelik olmalıdır.

Din eğitiminde ceza: “Hata olduğu bilinerek, şuurlu olarak yapılan hareketlere verilir.”⁸⁹ Ayrıca Kur'an'a göre cezalandırma fiili için aşağıdaki bağlantının tamamlanması şarttır:

$$\text{Bilgi+Sorumluluk}=\text{Ceza}^{90}$$

Kişiye ve toplumlara ceza verilecekse neden o cezaya maruz kaldıkları açıklanmalıdır. Zira Yüce Allah aşağıda açıklayacağımız, Haşr Suresi, 4. ayette Nadiroğulları'nın neden böyle bir cezaya çarptırıldıklarını söylemektedir. Böylece suçu işleyenlere, neden cezaya maruz kaldıkları söylenerek, cezayı hak ettiklerine ikna edilmekle birlikte, biz müminlere de ibret almamız gerektiği mesajı verilmektedir.

2.1.6. Münafıklar Şeytan Gibidirler

Yüce Allah münafıkları şeytana benzetmektedir. Şeytan yaratılışı gereği, sürekli insana sağından ve solundan yaklaşarak vesvese verir, insanı şüpheye düşürür, günah işleter ya da inkâr ettirir. Sonra Allah'ın azabını ve ahireti hatırladıkça ve ahirette hesap başladığında insana: “Ben senden uzağım, çünkü

⁸⁸ Ahmet Koç, *İhvan-ı Safa'nın Eğitim Felsefesi*, a.g.e, s.191

⁸⁹ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İ.F.A.V, İst-1998, s.68

⁹⁰ Dodurgalı, a.g.e, s.67

âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım" der ve insanı yalnız bırakır. Bu şeytanın yapısında vardır. İnsanları kandırır, yarı yolda bırakır ve yalancıdır. Yüce Allah şeytanın bu özelliklerini anlatırken insanı, ona karşı dikkatli olması konusunda uyarmaktadır. Düşmanın özelliklerini ve silahlarını, ona yenilmemesi için insanoğluna bildirmektedir. Yüce Allah ayette şöyle buyurur:

“Münafıklar şeytan gibidirler. Çünkü şeytan insana: “inkâr et” der. İnsan inkâr edince de: “Ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım” der. (Haşr 59/16).

Benzer bir şekilde Yahudi Nadiroğulları da iblis misali Medineli münafıkların kışkırtmalarına, onların vaatlerine kanarak Hz. Peygamber'e ve Mü'minlere karşı cephe aldılar. Allah Mü'minleri galip kılınca da şeytanın insanı aldatıp yarı yolda bırakması gibi, münafıklar da Yahudi Nadiroğullarını yarı yolda bıraktılar, onları terk ettiler. Ayette şeytanın insana yaptığı bir benzerinin, münafıklar tarafından Nadiroğullarına yapıldığı haber verilmektedir.

Yüce Allah'ın ayette vermiş olduğu misal, insanları düşünceye sevk etmek içindir. İslam Eğitim Metotlarından biri de “İnsandaki düşünceyi harekete geçirerek eğitime” metodudur. İslam'a göre düşünce faaliyeti iki bilinenden hareket ederek, üçüncü bilinene ulaşmaktır.⁹¹

Gazali düşünmenin nasıl gerçekleştiğini bize izah ediyor: “Düşünme, üçüncü bilineni elde etmek için iki bilgiyi bir araya getirip toplamaktır.” Şu Ayet-i Kerime incelendiğinde, Yüce Allah'ın bize iki bilinenden, üçüncü bilinene, nasıl geçildiğini gösterdiği ortaya çıkıyor: *“Onlar ayakta iken, otururken, yanları üstüne yatarken, Allah'ı anarlar. Göklerin ve*

⁹¹ Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, s.224

yerin yaratılışını düşünürler. Rabbimiz sen boşuna yaratmadın derler.” (Al-i İmran 3/191). Ayette Allah iki bilginin üzerine düşünüldüğünü gösteriyor. Birisi gök bilgisi, diğeri yer bilgisidir. Gök ve yer bilgisi bir araya getirilince üçüncü bilgi ortaya çıkıyor. Bu bilgi de “onların boşuna yaratılmadığı” bilgisidir.⁹² Öğretmenin bir görevi de öğrencisini düşünmeye sevk etmektir. En büyük eğitimci olan Hz. Peygamber’in eğitim metotlarından biri de benzer şekilde, insan düşüncesini harekete geçirip, onu düşünceye sevk etmektir. Hz. Peygamber, ashabına, zekâlarını açmak ve sahip oldukları bilgiyi ortaya çıkarmak için sorular sorardı.⁹³ Ne olduğunu dinleyenlerin düşünüp ortaya çıkarması için bazı şeyleri müphem söylerdi.⁹⁴

Sonuç olarak, Allah ve Resulünün, insanları eğitip, doğruya ulaştırmak için kullanmış oldukları metotların en önemlilerinden biri bireyi düşünmeye sevk etmektir. Din eğitimi de bu metodu kullanır. Din eğitiminin temel amaçlarından biri daha önce de söylediğimiz gibi insan aklını aktif hale getirmektir.

⁹² Bayraklı, *İslam’da Eğitim*, s.224–225

⁹³ Abdulfettah Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz.Muhammed (SAV) ve Öğretim Metodu*, Çev: Enbiya Yıldırım, Yasin Yay. İst–2001,s.87

⁹⁴ Ebu Gudde, Çev: Enbiya Yıldırım, *a.g.e*, s.141.

2.1.7. Şeytan ve Münafıkların Ahiretteki Durumu

Bütün bunlardan sonra peki, şeytan ve münafıkların akıbeti nedir? Ne olacaktır? Yüce Allah bu soruların cevabını Ayet-i Kerime’de şöyle vermektedir:

“Onların durumu, kendilerinden az önce geçmiş ve yaptıklarının cezasını tatmış olanlara benzemektedir. Onlara acıklı bir azap vardır.” (Haşr 59/15).

Yüce Allah aklını kullanamayan münafıkların acıklı bir azaba uğrayacağını haber vermektedir. Bu ayetle geçmişin tarihi olgularını haber vererek, yaşanmakta olan hayata ışık tutmakta, yön vermekte ve rehberlik etmektedir. Tarihten hareketle din eğitimi yapmaktadır.

Yüce Allah incelediğimiz Haşr Suresi’ndeki bir başka ayette şöyle buyurur:

“Böylece her ikisinin de akıbeti süreli olarak kalacakları ateş olur. İşte bu, zalimlerin cezasıdır.” (Haşr 59/17).

Ayette geçen “her ikisi” nden kasıt, şeytan ve inkârcı münafıklardır. Yüce Allah şeytan ve münafıkların yaptığı zulüm olarak değerlendiriyor. Ve onlara “zalim” sıfatını veriyor. Peki, nedir zulüm? Sorunun cevabı, Haşr Suresi 11–16. ayetlerden çıkaracağımız açıklama ile verebiliriz: Zulüm, bir topluma yardım edeceğin ve destek çıkacağına dair yalan söylemek, yardım ederken sırtını dönüp kaçmak, anlayış kapasitesini kullanmamak, insanlara karşı olan korkuyu, Allah’a karşı olan korkudan fazla yapmak, akıllarını kullanmayıp, gönüllerini parçalamak, şeytana

kanmak ve başkasını kandırmak, yani ikili oynamaktır. Toplumun siyasi, ekonomik ve sosyal dengelerini bozanlar nasıl zulüm işlemiş oluyorsa, psikolojik, manevi ve içsel âlemin beyin, gönül ve nefsin dengelerini bozanlar da zulüm işlemektedirler. Zulmün karşılığı ayette belirtildiği gibi cehennemdir. Ve bu zulmü işleyen şeytan ve münafıklar da cehenneme gidecektir. Yüce Allah bu ayette Mü'minleri, şeytan ve münafıkların yapmış olduğu zulmü yapmamaları konusunda uyarmaktadır. Mü'minlerden kardeş olmalarını ve akıllarını kullanmalarını istemektedir. Böyle olduğu sürece dünya ve ahirette huzur içinde olacaklardır.⁹⁵

Ayet-i Kerime'nin sonunda zalimlerin yerinin cehennem olduğu bildirilmektedir. Biz burada din eğitim açısından caydırıcılık ilkesini görüyoruz. İslam Eğitimi'nin temel metotlarından biri, insanları ateşe götürecek fikirlere ve yaşam tarzlarına karşı uyarmak ve buna karşı savunma mekanizmalarını oluşturmaktır. İnsanın cehenneme gitmesi onun cezalandırılması demektir. Cezalandırmada din eğitiminde kullanılan yöntemlerdendir. Ailede otorite, okulda disiplinin sağlanabilmesi için her halükârda ebeveyn ve hocanın çocuk karşısında bazı yetkileri olmalıdır. İşte bu yetkilerin kullanılması, ceza kavramını ortaya çıkartır. Yüce Allah münafıkların bütün bu özelliklerini anlattıktan sonra, anlayıştan yoksun olan, akıllarını kullanmayan; bunlardan dolayı da Kur'an'ın manevi etkinliğini, değerini ve yüceliğini anlamayan münafıkları kınamaktadır.⁹⁶

⁹⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,173

⁹⁶ Dodurgalı, *a.g.e*, s.66

2.1.8. Nadiroğulları Neden Sürgün Cezasına Çarptırıldılar?

Nadiroğulları, Hz. Peygamberle olan antlaşmalarına sadık kalmadılar, onu öldürmeye kalktılar ve böylece Hz. Peygamberle olan antlaşmalarını bozmuş oldular. Allah resulü'ne karşı gelmekle Allah'a karşı geldiler. Yüce Allah ta bu isyanlarının bir sonucu olarak, onları sürgün cezasıyla cezalandırdı. Ayette bu durum şöyle belirtilir:

“Bu onların Allah’a ve peygamberine karşı gelmelerinden dolayıdır. Kim Allah’a karşı gelirse bilsin ki, Allah’ın cezalandırması çetindir.” (Haşr 59/4).

Ayette geçen “şakka” fiili “karşı gelmek, bağlarını koparmak ve ilişkisini kesmek” anlamlarına gelmektedir. Ayette geçen “şakka” fiilinin Kur’an’da farklı manaları da vardır bunlar: “*Ayrılık*”(Bakara 2/176) “*Karşı gelmek*”(Enfal 8/13), “*Ağır gelmek*”(Tevbe 9/42) “*Sıkıntı vermek*”(Nahl 16/27) “*Yarılmak*”(Kamer 54/1) ve “*Parçalanmak*” (Abese 80/26).⁹⁷

Nadiroğulları antlaşmaya sadık kalmayarak Hz. Peygamber’le yapmış oldukları antlaşmayı parçaladılar ve Allah ile olan ilişkilerini kestiler. Unutmayalım ki Allah insanı eğitmek için en büyük öğretmen olarak, Hz. peygamberi, temel kitap olarak da Kur’an- Kerim’i göndermiştir. Bu iki unsurla bağlarını koparıp, karşı gelen toplumlar, Nadiroğulları gibi dünya ve ahirette cezalandırılırlar. Aynı şekilde Eğitimlerine kulak vermeyen, kültürünün temelini oluşturan temel yazılı eserlerine sahip çıkmayan, onlarla ilişkisini kesen, bağlarını koparan toplumlar varlıklarını sürdüremeyip, bölünüp, yok olmaya mahkûmdurlar.⁹⁸

⁹⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,143-144

⁹⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,144

Allah Teâlâ ayetin sonuna genel, evrensel bir ilke koymaktadır. Bu ilke de “Allah’a karşı gelen cezalandırılır” ilkesidir.⁹⁹ Bu ayette din eğitiminde kullanılan “Teşvik ve Sakındırma Yoluyla Eğitime” metodu ön plana çıkmaktadır.¹⁰⁰

İnsanın telkin ve nasihate karşı hassasiyeti vardır. Telkin ve nasihat metodu diğer metotlar içerisinde ince ve etkileyici bir anlatımla, tarihi olguları, misal ve benzetmelerle, nükteler ve kıssalarla düşünceyi tahrik ederek, korku ve ümit duygularını uyandırmayı ilke edinmiştir. Bu metotta zihne hitab edildiği kadar, kalbe de hitab vardır. Bir taraftan öğrencinin, düşünme ve muhakeme melekeleri çalıştırılarak olaylar ve kişiler arasında bağlantılar kurması sağlanmakta, diğer taraftan hikâye ve temsiller içerisinde kullanılan çarpıcı motiflerle, duyguları tahrik edilerek öğrenci ruhen, verilecek öğütleri almaya hazır duruma getirilmektedir. Ayeti günümüze taşıyacak olursak, anlamayan ve aklını kullanmayan münafıkların bu davranışları, daha önceki toplumlarda da yaşanmıştır. Onlar Allah’ın azabına uğramışlardır. Bu münafıklar da azaba uğrayacaklardır. Günümüzde de gelecekte de Allah’ın azabına uğrayacak münafık toplumlar var olacaktır.¹⁰¹

Sonuç olarak eğitimciler de tarihi olgulara yer vermelidirler. Hitab ettikleri insanların eğitilmesi için kıssalardan faydalanmalıdırlar. Kur’an-ı Kerim’de bu hususla ilgili olarak şöyle buyrulur: *“Sizden önce birtakım vakıalar geçti. Onun için yeryüzünü dolaşın da peygamberleri yalanlayanların akıbetlerinin nasıl olduğuna bakın, ibret alın. Kur’an-ı Kerim’de yer alan bu kıssalar, bütün insanlar için hak sözü açıklamadır*

⁹⁹ Koç, a.g.e, s.200

¹⁰⁰ Koç, a.g.e, s.196–197;

¹⁰¹ Koç, a.g.e, s.196–198; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,144

ve Allah'tan korkanlar için bir öğüttür.” (Al-i İmran 3/137–138). Bu Ayet-i Kerime açıkça ortaya koymaktadır ki, din eğitiminde kullanılması gereken en önemli metotlardan biri kıssa ile eğitim metodudur. Geçmişte yanlış inanç ve davranışların ne gibi sonuçlar doğurduğuna bakarak, ibret alınır, gelecekte de aynı hatalara düşülme oranı azalabilir. Zira tarihi bilgiler insan aklını harekete geçirerek, geçmişte olanlarla, geleceğe doğru akan zaman içerisindeki olaylara yön vermek, olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkisini kurarak, hayatımızı ayarlamamız için bize sunuluyor. Tarih bilgisi geçmişten geleceğe akan bir nehirdir.¹⁰²

Hiz. Peygamber çoğu kez geçmiş ümmetlerin kıssalarını ve olaylarını anlatmak suretiyle ashabını eğitip öğretirdi.¹⁰³ Dolayısıyla Hiz. Peygamber'in öğretim metotlarından biri de kıssalar ve geçmiş ümmetlerden haberler vererek öğretmesidir. Unutmayalım ki Hiz. Peygamber en büyük eğitimcidir. Bugünün eğitimcileri de hitab ettikleri bireylere, geçmişteki toplumların durumunu ve kıssaları, çağımıza göre yorumlayarak anlatmak suretiyle, onları eğitmelidirler.

2.1.9. Yüce Allah Yahudileri Sürgüne Göndermeseydi Başka Bir Şekilde Cezalandıracaktı

Allah Teâlâ Nadiroğullarına bu sürgün cezasını vermeseydi onları başka bir şekilde cezalandıracaktı ki bunun nasıl bir ceza olacağını bilmemekle beraber, tefsirciler bu cezanın ölüm cezası olabileceğini vurgulamaktadırlar. Ama Allah onları ölümle cezalandırmayıp sürgüne gönderdi. Dünyada yaşadıkları bu sürgün onların ahirette azap görmelerine engel değildir. Bu ayet bize, Dünya'da işlenen suçların yine dünyada

¹⁰² Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, s.213

¹⁰³ Ebu Gudde, Çev: Enbiya Yıldırım, *a.g.e*, s.151

cezalandırılmasının yanı sıra, ahirette de cezalandırılacağını haber vermektedir. Ayette şöyle buyrulur:

“Eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı, elbette onları dünyada başka bir şekilde cezalandıracaktı. Ahirette de onlar için cehennem azabı vardır.”(Haşr 59/3).

Ayette geçen el-Cela kelimesi “vatandan ayrılmak, sürgün” demektir. Bu işlem kendi kendine olabileceği gibi başkası tarafından da olabilir. İhrac ile cela aynı anlama gelmekle beraber aralarında şu fark vardır: İhrac denen çıkma veya çıkarılma tek olabildiği halde, cela toplu halde sürgünü ifade etmektedir. Sonuç olarak, Din Eğitiminde de ceza işlenen suçun tam karşılığı olmalıdır. Cezada aşırıya kaçınılmamalıdır. Bireyin kazanılması esas alınmalıdır. Ceza verilen kişiye neden bu cezaya maruz kaldığı açıklanmalıdır.¹⁰⁴

2.2. Ganimetlerin Dağıtımı-Fey

Yüce Allah bu ayetlerde Ganimetlerin Dağıtımını ve Fey konularını Mü'minlere açıklamaktadır. Adeta bir ekonomi eğitimi yapmaktadır. Öncelikli olarak “Fey” kavramını açıklamak istiyoruz:

2.2.1. Fey

Terim olarak, gayri Müslimlerden alınan haraç, cizye, ticari mal vergisi ve diğer bazı gelirleri ifade etmektedir.¹⁰⁵ Konu ile ilgili olarak Yüce Allah ayette şöyle buyurur:

¹⁰⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,143

¹⁰⁵ Mustafa Fayda, “Fey”, *DİA*, XII,511

“Allah’ın onların mallarından peygamberine verdiği ganimetlere gelince, siz bu malları elde etmek için ne at koşturdunuz ne de deve. Fakat Allah, peygamberini dilediği kimselere galip kılar. Allah’ın gücü herşeye yeter.” (Haşr 59/6).

Yukarıdaki ayete baktığımızda ayette geçen “efae” kelimesi “fey” kökünden gelmiştir. Kelimenin kökü “Fae” dir ve “döndü” anlamına gelmektedir. Ayetteki efaellahü “Allah onu döndürdü” demektir. Güneşin gölgeyi yok ettikten sonra tekrar geri gelmesi ifade edilirken de bu kelime kullanılır. Bu kelime Kur’an da “*dönmek*” (Bakara 2/226), “*Sağa sola dönüp devrilmek*” (Nahl 16/48), “*Bahsetmek*” (Ahzab 33/50) ve “*Gelmek*” (Hucurat 49/9) anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁰⁶

Fey’in “geri dönmek” ve “gölge” şeklindeki sözlük anlamlarıyla terim anlamı arasında bazı âlimlerce ilgi kurulmaya çalışılmıştır. Gayri Müslimlerden alınan mallara Fey denmesini toplanan malların veya gelirlerinin Müslümanlara geri dönmesiyle açıklar. Kâfirlerin mallarına, dünya malının, gölge gibi geçici olduğunu ifade etmek üzere fey dendiğini ileri sürenler de olmuştur.¹⁰⁷

Fey’in ganimetten farkı savaşılmadan elde edilen mallardır. Ve bu anlamda zor kullanılarak ele geçirilen “Ganimet”in zıddı olur. Ganimetle ilgili hüküm Enfal/41’de açıklanmıştır. Yani ganimetin beşte biri, ayette beyan edildiği gibi sarf edilmek üzere Beyt-ul Mal’e verilir. Beşte dördü ise askerler arasında paylaştırılır. Fey ile ilgili hüküm ise onun askerler arasında paylaştırılmayacağı ile ilgilidir. Fey daha ileride açıklanan yerlere dağıtılır. Fey ile ganimet arasındaki fark, “onun üzerine ne at ne de

¹⁰⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,147

¹⁰⁷ Mustafa Fayda, “Fey”, *DİA*, XII,511

deve sürmediniz” yani savaşmadan elde ettiğiniz maldır. Ayette at ve deve sürmemekten kasıt, fiili bir savaşın yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla fiili savaş sonunda, ele geçen mal (Enfal 8/41) ganimet, fiili savaş olmaksızın ele geçen mallarsa Fey hükmüne girer.¹⁰⁸ Barış yoluyla elde edilen mal derken savaşmaksızın, üzerine at sürmeksizin, yani sırf yüce Allah’ın, kâfirlerin yüreklerine salmış olduğu korku sayesinde elde edilmiş malları kast ediyoruz. Hatta onların yüreklerine salınan bu korku İslam ordusunu gördükten sonra uyanmış olsa bile fark etmez.¹⁰⁹

Fethedilen İslam toprakları da “Fey” sayılır, askerlere bölüştürülmez. Halife Hz. Ömer, Irak topraklarının fethedilmesinden sonra Sa’d b. Ebi Vakkas’a yazdığı mektupta, ganimetleri Müslüman askerlere bölüştürmesini, arazi ve nehirlerin ise işleyicilerine bırakılmasını ve bunlardan elde edilecek gelirlerin bütün Müslümanların atıyyelerine dâhil edilmesini emretmiştir.¹¹⁰ Hz. Ömer’in bu ifadelerinden dağıtılmasına izin verilen malların “ganimet;” toprak ve nehirlerin ise “fey” kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Allah Teâlâ bu ayetle bize, Müslümanları savaşa sokmadan, peygamberini zafere ulaştırdığını haber vermektedir. Allah’ın kudreti her şeyi yapmaya yeterlidir. Onun gücü her şeye yeter. Yüce Allah Mü’minlere, emek sarf ederek kazandıkları ile emek vermeden kazandıkları zaferler ve sonuçları arasındaki farkı gündeme getirerek, insana ancak çalıştığının, emeğinin karşılığının olduğunu bildirerek insanları eğitmektedir. Çalışan, üreten, akıllarını kullanan toplumlar, akıllarını kullanmayan toplumlara nazaran daha başarılı oldukları

¹⁰⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,147.

¹⁰⁹ Said Havva, *İslam Sosyal ve Ahlaki Hayat*, Çev: Harun Ünal, Petek Yay, İst.1987, ikinci kitap, s.380.

¹¹⁰ Mustafa Fayda, “Fey”, *DİA*, XII,511.

unutulmamalıdır. Zaten İslam dininde kişiye her alanda her zaman çalıştığının karşılığı olduğunu vurgulamakla birlikte, bunun kendisi için daha hayırlı olduğunu bildirmiştir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurur: *“İnsana ancak çalıştığının karşılığı vardır.”* (Necm 53/39).¹¹¹

2.2.2. Fey'in Dağıtımı

Bu ayetlerde Yüce Allah “Fey” denen malın kimlere nasıl dağıtılacağını açıklamaktadır. Bu ayetin, bir önceki ayetin hem devamı hem de açıklaması olduğunu görüyoruz. Savaşsız elde edilen Fey'in dağıtımı yapılmaktadır. Yüce Allah taksimi şu şekilde yapmaktadır.

“Allah'ın fethedilen ülkeler halkından peygamberine verdiği ganimetler, Allah, peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Bu taksim, malların içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaması içindir. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan sakının. Allah'a saygılı olun, çünkü Allah'ın azabı çetindir.” (Haşr 59/7).

Ayetteki sıralamayı alt alta koyacak olursak taksimat sırasıyla:

- ❖ Yüce Allah'a
- ❖ Hz. Peygamber'e
- ❖ Akrabalara
- ❖ Yetimlere
- ❖ Yoksullar ve
- ❖ Yolda kalmışlara

¹¹¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,147-148.

Yapılmaktadır. Ayette yapılan bu taksimde Allah ve Rasulûnû bir alan ve taksimin beş parça olarak yapılması gerektiğini ileri sürenler olmuştur. Bazı âlimler ise Allah'ın zikredilmesinin sırf hürmet ve uğur için olduğunu söylemişlerdir. Ayette, Allah ve peygamber zikredildikten sonra üçüncü olarak “Akraba” zikredilmektedir. Ayetteki “akraba” kavramı ne anlama gelmektedir. Kan bağı olan akrabalığı mı yoksa genel anlamda iman yakınlığı mı kastedilmektedir? Müfessirlerin çoğunluğu, ayetteki, “Akrabalara...” kelimesinden maksadın, Hz. Peygamber'in yakınları olan Haşimoğulları ve Muttaliboğullarını kastetmişlerdir.¹¹² Ancak akraba kavramı, kan bağının yanında iman yakınlığını da ifade etmektedir.

Bu şekilde Yüce Allah savaşmadan elde edilen ganimet, yani Fey'i belirli bir sisteme bağlayarak taksim etmektedir. Bu şekilde devletin yardım şekli belirli bir hukuki sisteme bağlanmıştır. Yüce Allah yukarıdaki ayette, Fey'in kimlere dağıtılacağı konusunda taksimatı yaparken ayrıca devam eden bir sonraki ayette muhacirleri de zikrederek, onlara da Fey'den verilmesini istemiştir.

2.2.3. Fey'den Muhacirlere de Verilir

Mekkeli müslümanlar; zulüm, kötülük, inanç özgürlüğünün olmaması ve mallarına el konulmasından dolayı, kendi istekleriyle yurtlarından çıkarak, zulmün olmadığı ve inanç özgürlüğünün olduğu bir ülkeye hicret etmişlerdir. Ve bundan dolayı kendilere “muhacir” denmiştir. Bu “muhacir” sıfatı bir zamanlar sadece Medine'ye hicret eden Mü'minler

¹¹² Yazır, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam ve diğerleri, *a.g.e.*, VII,489; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,147-149; Fahrüddin Er-Razi, Tercüme: Suat Yıldırım ve dğr, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l Gayb*, Ankara, XXI,408; Bursevi, Çev: Abdullah Öz, Ali Rıza Temel, Cüneyt Gökçe, Harun Ünal, *a.g.e.*, S.571; Mevdudi, Çev: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca ve dğr, *a.g.e.*, VI,207.

için değil, genel olarak her çağda inancı uğruna ülkesini terk edenler için de kullanılabilir. Ayette şöyle buyrulur: “Allah’ın lütfunu ve rızasını kazanma arzusundan Allah’a ve peygamber’ine yardım ettiklerinden dolayı yurtlarından çıkarılan ve mallarından mahrum edilen fakir muhacirlere de verilir. İşte onlar, özü-sözü doğru kimselerdir.” (Haşr 59/8). Mekkeli Müslümanların zulme uğrayıp, mallarına el konulmasına ve hicret etmelerine sebep olan temel olgu neydi? Ayetin devamı bunu açıklamaktadır: “Allah’ın lütfunu ve rızasını kazanma arzusundan, Allah’a ve Peygamber’ine yardım ettiklerinden dolayı.” Demek ki Hicretin temel sebebi, Allah ve Resulü’nün rızasını kazanmak, Peygamber’ine yardım etmek, şirkin yerine Tevhid inancını getirmektir. İşte bu gayretlerinden dolayı, Allah hicret eden Müslümanların, ayrı bir ayette zikretmiş, ganimetlerden bir payın fakir muhacirlere verilmesini emretmiştir. Bu ayetten şunu anlıyoruz ki bir yerden bir yere gitmek, göç etmek hicret değildir. Müslümanların Medine’ye hicretinden sonra tekrar Mekke’ye dönmeleri de hicret değildir; çünkü hicretin şartları onda yoktur. Hicret, zulüm, kötülük, zorla çıkarılma, mallarına el konulması, bunların Allah’a yönelmekten dolayı olması ve göçün Allah için, özgürlükler adına, İslam’ı daha iyi yaşama uğruna yapılmalıdır. İşte o zaman bu olaya hicret, bunu yapanlara da muhacir denilebilir. Yüce Allah Fey’den muhacirlere de verilmesini emrettikten sonra bütün bu yapılanların sebebini açıklamaktadır: Bu dağıtımdaki amaç: Elde edilen malların zenginler arasında dolaşan bir servet haline gelmemesi içindir. Zira cahiliye döneminde, liderler ganimet ele geçirdiklerinde dörtte birini kendilerine alırlardı.¹¹³ Bu ayetle bunun önüne geçilmiştir.

¹¹³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,152; M. Ali es-Sabunî, Çev: Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, *Safvetü’l Tefasir-Tefsirlerin Özü*, Ensar Neşriyat, İst-1993, VI,378.

Yüce Allah bu ayetle bir nevi ekonomi eğitimi yapmaktadır. İslam düzeni ferdi mülkiyeti onaylayan bir düzendir; ancak malın sadece zenginler arasında dolaşmasına yol açacak her düzenleme İslam'ın ekonomi anlayışına aykırıdır.

İslam zenginliğin tüm topluma yayılmasını hedef alır. Buna bağlı olarak zekâtı farz kılmıştır. Faizi haram kılarak yasaklamıştır. Özellikle faiz malın sadece zenginler arasında dolaşıp durmasına yol açan başlıca faktörlerden olup, kapitalist düzenin parçasıdır. İslam ekonomi eğitiminin temelinde, kapitalist sistemden farklı olarak her şeyin maddeyle ölçülemeyeceği ve maddi kazancın tek başına istenilen huzur, güven ve kardeşliği sağlayamayacağı anlayışı bulunur. İslam'ın ekonomi anlayışı zenginle fakir arasındaki mesafeyi kapatmayı amaçlar. Bu şekilde sosyal hayatı bütünleştirip, insanların kafalarına ve gönüllerine, yalnız kendisi için çalışmadığını, topluma vermesi gereken birçok hakların olduğunu anlatır. Bundan farklı olarak ayrıca İslam, ahlaki bakımdan cimriliği kötülerken, cömertliğin faziletini anlatmıştır. Zenginlere mallarından fakirlerin payı olduğunu ve bu payın hayrat değil, onların hakkı olarak verilmesi gerektiğini bildirmiştir. İşte sonuç olarak İslam getirmiş olduğu ekonomik sistem ile cimriliği, faizi vs. yasaklarken, hem kazancın halka eşit seviyede dağıtılmasına hem de zenginlerin zekât ve infaka yönelmesine vesile olarak ekonomik anlamda eşitliği sağlamıştır. Açıkladığımız Haşr Suresi 8. ayetin sonunda Yüce Allah muhacirleri “Sâdikun” sıfatıyla sıfatlandırıyor. “Sadık” kimse, özü-sözü bir olandır. İman sözünü dilleriyle söyleyip, eylemleriyle bunu doğrulayanlardır. Allah’a karşı samimiyetlerini ortaya koyarak, Peygamber’ine gönülden yardım edenlerdir. Muhacirler de hicretleriyle sadık olduklarını ispatlayanlardır. Muhacirlerin dilleriyle davranışları uyum içerisinde.

Münafıklık onlarda görülmez. Tam tersine şahsiyet bütünlüğü içerisinde dirler. Ayet-i Kerime’de geçen “sadikun” yani “özü-sözü doğru olanlar” ifadesi bize din eğitimindeki söz-eylem uygunluğunun önemini hatırlatmaktadır. Eğitimcinin birey üzerinde etkili olabilmesi için, söz-davranış ilişkisinde köprünün kurulması şarttır. Çünkü sözden ziyade davranış önemlidir. Davranışlar söze nazaran daha yüksek sesle konuşurlar.¹¹⁴

Büyüklerin güzel örnek olması eğitimde asıldır. Hz. peygamber ömrü boyunca özü sözü bir olmuş, hiç yalan söylememiş ve hiçbir kimseyi kandırmamıştır. O söz ve davranış bütünlüğü sağlayarak ümmetine bu konuda örnek olmuştur. Kur’an-ı Kerim’de de bu konuyla alakalı olarak şöyle buyrulur: *“Ey iman edenler! Niçin yapamayacağınız şeyleri söylersiniz.”* (Saff 61/2). İşte din eğitimcileri de bu bilince sahip olup, bu bilinci insanların zihninde ve kalbinde oluşturmakla yükümlüdür.

2.2.4. Peygamberin Emrettiğini Yapmak, Nehyettiğinden Kaçınmak

Âlimler yukarıda açıkladığımız ayette geçen: “Hz. Peygamber’in verdiği ile yasakladığı şey”in ne olduğu konusunda iki görüş öne sürmüşlerdir. Bunlardan birisi, Nadiroğullarının bıraktıkları tüm ganimetlerden Hz. Peygamber’in Allah’ın emri ile insanlara verdiği ganimetlerdir. Yasakladığı da bazı kimselere bu ganimetlerden vermemesidir. Verilmeyen kimselerin meşru olmayan yollardan o ganimetlerden elde etmelerini yasaklamış olmasıdır. Diğeri de genel manada Hz. Peygamber’in emrettikleri ile yasakladıklarını dikkate alma hususudur. Ayette şöyle buyrulur:

¹¹⁴ Bayraklı, *İslam’da Eğitim*, s.176

“...Peygamberler size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah’a saygı gösterin, çünkü Allah’ın azabı çetindir.” (Haşr 59/7).

Ayet, sadece Nadiroğullarından kalan ganimetin dağıtılması olayı ile değerlendirmeyip, genel manada da ele almalıyız. Aksi takdirde ayetin evrenselliği ortadan kalkacaktır. Hz. Peygamber’in bize verdiği emirler ister Fey hakkında ister iktisadi veya ameli konularda olsun, mutlak olarak alınmalı ve ona sımsıkı sarılmalıdır. Buradaki hüküm umumidir. Sadece Fey’in dağıtımı ile sınırlı değildir. Sonuç olarak ayet ganimetlerle ilgili olmakla beraber, peygamberin diğer emir ve yasaklarını da kapsar. Peygamberin emirlerine uymak, yasaklarından kaçmak gerekir. Mü’minler, Allah’a, Resulü’ne ve onun Yüce Kitab-ı Kur’an-ı Kerim’e bağlı kalıp, emir ve yasaklara dikkat ettikleri oranda, dünya hayatında sosyal ve ekonomik adaleti yakalayacaklardır. Huzur ve Barış içinde yaşayacaklardır. Yüce Allah burada Hz. Peygamber’e ve Kur’an’a bağlı kalınarak hareket edilmesi gerektiğini nasihat ederek, Mü’minleri nasıl ve neye göre hareket edip, yaşayacakları noktasında eğitmektedir. Ayet-i Kerim’e “Allah’a saygı duyun; çünkü Allah’ın azabı çetindir” şeklinde bitiyor. Eğitimciler hitap ettikleri bireylere Allah’a nasıl saygı duyulacağını anlatmalı ve pratikte göstermelidirler. Çünkü her şeyi yaratana, bir şükür olarak saygı duyan öğrenci; nankörlük yapmayarak kendisini eğiten öğretmenine de saygı duyacaktır. Öğretmene gösterilecek saygı bir gösterişten ziyade içten gelen ve isteyerek yapılan bir saygı olmalıdır. Bu saygının sürekli olması beklenen bir şeydir. Netice olarak diyebiliriz ki, din eğitimi tarihten alınacak derslerle, iktisadi konulara, ekonomik değerlerin dağıtımındaki adalete, ekonominin belli ellerde

toplanıp devlet gücünü ele geçirmemesine, inananların peygamberle olan ilişkilerine dikkat çekmeli ve eğitimin gücünü buralarda hissettirmelidir. Böylece din eğitimi hayatın büyük küçük demeden bütün meseleleri ile ilgilenmeli, onlara Kur'an'ı çözümler getirmelidir.¹¹⁵

¹¹⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,151

III. BÖLÜM

DUYGU EĞİTİMİ

3. DUYGU EĞİTİMİ

Haşr Suresi'nde, Yüce Allah modern eğitimin daha yeni fark ettiği “duygu eğitimi” de yapmaktadır. Haşr Suresi 18. ayette Mü'minlere: “Allah’a saygı duyun”; “Herkes yarına ne hazırladığına baksın”; “Allah yaptıklarınızdan haberdardır” derken; dokuzuncu ayette; sevgi, iman, tercih ve kıskançlık kavramlarını gündeme getirerek duygu eğitimi yapmaktadır.

3.1. Sevgi

Sevgi insanın özünü teşkil eder. “Habbe” kavramından gelen sevgi, buğday, arpa ve üzüm tanelerine verilen isimdir. Tohum ve tane manasıyla sevgi, bitkilerin özünü teşkil etmektedir. Tohumsuz, çekirdeksiz ve tanesiz bitkilerin hiçbir çeşidi olmayacağı gibi, sevgisiz de insanlık, medeniyet ve olgunluğun olması mümkün değildir.¹¹⁶ Yüce Allah ayette “muhacirleri severler” derken sevginin sosyal ilişkilerdeki önemini vurgulamaktadır. İnsan ilişkilerinin temeli sevgiye dayanmalıdır.

Yüce Allah ayette şöyle buyurur:

“Daha önce Medine’yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenleri severler. Ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile, muhacirleri kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin kıskançlığından korunursa onlar kurtuluşa erenlerdir. (Haşr 59/9).

¹¹⁶ Bayraklı, *Kur'an'da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları*, s.232-233

Sevgi kalpte yer alan bir duygudur. Sevgi gönül işidir. İnsanın kalbinde bulunması gereken en yüce sevgi de her şeyden önce, Allah sevgisidir. İman ile Allah’a olan sevgi arasında sıkı bir bağ vardır. Sevgi beraberinde imanı getirmektedir. Sevgi olmadan iman, iman olmadan da sevgi olmaz. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “*İman eden kimseler en çok Allah’ı severler.*” (Bakara 2/165). İman ile sevginin birbiriyle sıkı ilişki içerisinde olduğunu, açıklamakta olduğumuz Haşr Suresi 9. ayette bize göstermektedir. Zira ayette “gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenleri severler” buyrulmaktadır. İman beraberinde sevgiyi getirmektedir. Kalpteki Allah sevgisi, Mü’minleri birbirine kardeş yapmaktadır. Mü’minin kalbinde bulunan iman ve Allah’a olan sevgisi, hicret eden kardeşini de karşılıksız sevmesine kaynak olmaktadır. Kalpte en yüce makamda bulunan Allah sevgisi, insanın varlıkları da sevmesinin sebebidir. Ayete baktığımızda ilk önce iman, sonra da Ensar’ın muhacire olan karşılıksız sevgisi zikredilmektedir. Ve bu duygulara sahip insanların hased etmeyecekleri dile getirilmektedir. İman ve kalpteki şartsız sevgi, kıskançlık ve hasedi ve çekememezlik duygularını kontrol altına almaktadır. İnsan Allah sevgisiyle kendini aşmakta, yücelmektedir. İslam’da, varlığımızın şahsiyet kazanması veya şahsiyet haline gelmemiz, ancak ilahi sevgiyle olmaktadır.¹¹⁷ Bu ilahi sevgiye ulaşmak için de bazı şartlar vardır. Bunlar ayetlerde şöyle belirtilir:

“*Allah temizlenenleri sever.*” (Bakara 2/222). “*Allah sabredenleri sever.*” (Al-i İmran 3/146). “*Allah iyilik yapanları sever.*” (Bakara 2/195).

Temizlenmek, sabretmek, iyilik yapmak, Allah’ın kulunu sevmesine

¹¹⁷ H. Mahmut Çamdibi, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, Çamlıca Yay. İst-2003, s.171; Bayraklı, *Kur’an’da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları*, s.232-233

vesile olan fiillerdir. Ayrıca Allah’a ibadet de bizi Allah sevgisine götürecektir. Allah aşkı, onun yarattığı yaratıklar ve en mükemmel varlık olan insanı tanımak ve sevgi duymak, bu sevgiyi duymaya engel olan şeyleri gidermekle oluşur. Bununla birlikte kalpte Allah sevgisinin oluşmasının bir yolu da onun Resulünü sevmekten geçer. Yüce Allah Kur’an’da kendisini seven insanları şöyle tanıtmıştır:

“Ey Mü’minler! Sizden kim dininden dönerse, öyle bir toplum getirir ki O, Allah onları sever, onlar da onu severler (ve onlar): Müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorludurlar. Allah yolunda çalışırlar. Hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar...” (Maide 5/54).

Bu ayette Allah’ı seven insanların beş özelliği zikredilmiştir:

- ❖ İman
- ❖ Müminlere karşı mütevazı olma
- ❖ Kâfirlere karşı izzet sahibi olma
- ❖ Allah yolunda çalışma
- ❖ İslam’ı yaşama konusunda hiçbir kınayıcının kınamasına aldırmamak¹¹⁸

Sonuç olarak, din eğitimi de insanda var olan sevgiyi aktif hale getirmek ister. Din eğitiminin temelinde de sevgi vardır. Din eğitimi, kalpteki Allah sevgisini ve Allah sevgisiyle beraber gelecek olan, yaratandan ötürü varlıkları sevme duygusunu, yanlışlardan arınmış, doğru bilgi ile oluşturmayı amaçlar. Sevmek kalbin en soylu eylemidir. Kalbin sevme eylemi bilgiye de dayalı olabilir, cehalete de. Eğer cehalete dayalı ise bu sevgi, seveni özgür ve özü-gür kılan bir eylem değil, seveni tutuklayan bir tutkuya dönüşür. Eğer bu sevgi bilgiye dayanırsa, o zaman,

¹¹⁸ Bayraklı Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri, XIX,156.

bire sonsuz veren bir tohuma dönüşür. Kalp, muhabbet gibi bir eyleme ne zaman kalkışır? Elbette sevdiğini bilir, tanır ve anlarsa. Bu bilme, tanıma, anlama arttıkça sevgi de artar.¹¹⁹

İşte din eğitimi, kalpte bilgiye, anlayışa dayalı olan bir sevgi oluşturmak için çabalar. Din bilgisi verir. İnsanları dini konularda, sağlam ve güvenilir kaynaklarla bilgilendirir. Doğru ve yanlışsız bilgi, doğru sevgiyi, doğruları sevmeyi sağlayacaktır. Bilmeye ve bilgiye dayalı olan sevgi, toplumda var olan birçok sosyal ve psikolojik rahatsızlıkları da çözecektir. Bilgiye dayalı bir sevgi duygusu kalpte oluşturulabilmek için, öğretmenlerin öğrencilerine sevgiyi öğretmeleri gerekmektedir. Buda ancak öğretmenlerin öğrencilerine sevgiyle yaklaşmalarıyla olur. Öğretmenlerin, öğrencilerle karşılaştıkları zaman onlara “merhaba” demesi, huzuruna oturdukları zaman değer vermesi, selamlarını aldıktan sonra hâl hatır sorması, hatta onlarla ilişkisi bulunan kimseleri sorması, öğrencileriyle yakından ilgilendiğinin göstergesidir. Aynı şekilde onları iyi karşılaması, huzuruna oturdukları zaman yerine göre ikramda bulunması ve güler yüzlü davranması, öğretmenin öğrencilerini üstün bir sevgiyle sevdiğini ifade eder.¹²⁰ Eğitimde sabırlı olmak, eğitimci için çok önemlidir. Sabretmenin yolu da sevgidir. Eğitimci işini sevdiği kadar, sabırlı olabilir. İşini ve öğrencilerini sevmeyenin sabra tahammülü yoktur. Eğitim çalışmalarında sevginin daha çok üç noktada yoğunlaştığını görüyoruz:

1. İnsan Sevgisi
2. Meslek Sevgisi
3. Çalışma Sevgisi¹²¹

¹¹⁹ İslamoğlu, *a.g.e.*, s.74.

¹²⁰ M.Faruk Bayraktar, *a.g.e.*, s.51

¹²¹ Yaşar Fersahoğlu, *İslam Eğitime Giriş*, Marifet Yay. İst.2003, s.50

İnsan; ilgiye, sevgiye ve korumaya layık bir yaratıktır. Bu yüzden ona öğretmen saygıyla yaklaşmalıdır. Öğretmen mesleğini sevmelidir. Sevilen meslek ihanet etmez. Hayatında bir ihanetle karşılaşmak istemeyen kimse mesleğini sevmelidir. Eğitimci çalışmaktan zevk duymalıdır. Öğrenci öğretmeninden daha çok iki şey ister: İlgi ve Bilgi.¹²² Sonuç olarak; sevgi insanın özünü teşkil eder. Ondan hareket etmeyen eğitim de özden yoksun demektir. Unutmayalım ki sevgi; ferdi ve sosyal gelişmenin temelini teşkil etmektedir.

3.2. Kıskançlık

Yüce Allah, Ensar için, "...Muhacirlere verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler..." buyurmaktadır. Bunun sebebi, iman ve sevgi kişinin kalbinde oluşması muhtemel olan hased "kıskançlık" duygusunu da kaldırmasından kaynaklanmaktadır. Ayette geçen "hacet" kelimesi, aslında ihtiyaç anlamına gelmektedir. Ama ayetteki yeri, "öfke, kin, haset, kıskançlık" anlamlarını ifade etmektedir.¹²³

Biz buradan anlıyoruz ki, bir takım kötü duygular ihtiyaç anında ortaya çıkmaktadır. Peki, ihtiyaç anında ortaya çıkan ve insanda var olan haset, kıskançlık, kin, öfke gibi duyguları nasıl yeneceğiz? Ayete baktığımızda bu sorunun cevabını bulmaktayız. Kötü duyguları kontrol altına almak için dört oluşum gerekmektedir. Bunlar:

- a) İman
- b) Sevgi
- c) Başkasını kendine tercih etmek
- d) Kıskançlıktan korunmaktır.

¹²² Fersahoğlu, *a.g.e*, s.51

¹²³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,156

İşte bu dört oluşum insanın gönlündeki kıskançlığı ortadan kaldırmaktadır. Hased, kıskançlık gibi kötü duygular, Din eğitiminin, kontrol altına almaya çalıştığı kötü duygulardandır. Hased, kıskançlık insanın tabiatında vardır. Hatta şahsiyetin temel taşlarından biridir. Belki eğitim bunu tamamen ortadan kaldıramaz ama kontrol altına alıp, insanlar için yararlı hale getirebilir. Bunu yapmak için de daha önce de bahsettiğimiz gibi, tahkiki, sarsılmaz ve bilgiye dayalı imanı ve sevgi duygusunu kullanır. Din eğitimi'nin temel kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: *“Herkes kendisine ait bir istikamete yönelir. Öyleyse iyi ve güzel işlerde birbirinizle yarışın.”* (Bakara 2/148).¹²⁴

Bu ayet, tamamen yok edilemeyen hased, kıskançlık duygusunu yararlı hale getirmek gerektiğini vurgulamaktadır. Bundan dolayı insana, kendisine verdiği değeri yükseltecek bir iş yapmasını tavsiye etmektedir. Kur'an, insanların birbirlerine olan üstünlüklerini elde etmeye çalışmalarını yasaklarken, onlara hayır da yarışmayı tavsiye etmektedir. İnsanların iyi ve faydalı işler yapmaları, onları üstün kılar. Bu şekilde üstün olan kimseleri kıskanmak yerine, onların yaptığı işleri yapmak, hatta daha güzelini yapmaya çalışmak bu üstünlüğü kazanmaya yardımcı olacaktır.¹²⁵ İbn Cema, öğretmende bulunmaması gereken kötü vasıflar arasında hasedi de zikreder. Öğretmenin hased, kin, kibir, riya ve cimrilik gibi olumsuz vasıflardan kaçınması gerektiğini belirterek, bunların kötü ve kötülüklerin sebebi olacağını ifade eder.¹²⁶

Unutmayalım ki, fedakârlık, yardımlaşma, başkasını kendine tercih etme gibi fiillerin yapılmasını engelleyen temel duygu cimriliktir. Cimrilik de hased gibi, kontrol altına alınması gereken kötü bir hastalıktır. İncelediğimiz ayetin son kısmına baktığımızda şöyle buyrulmaktadır: *“...kim nefsinin*

¹²⁴ Bayraklı, *Kur'an'da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları*, s.14.

¹²⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,157-158.

¹²⁶ M.Faruk Bayraktar, a.g.e. s.15.

kıskançlığından, cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” Ayetin bu kısmı da bize göstermektedir ki kurtuluşun yolu cimrilik ve hased duygularını kontrol altına almakla, bu olumsuz vasıflardan korunmakla mümkündür. Ayette geçen “Yuka” fiilinin Takva ile bağlantısı vardır. Kıskançlıktan korunamayan insan Takva’ya ulaşamaz. Ayetteki “Şuh” kelimesi ise hem kıskançlık hem de cimrilik manasına gelmektedir. İnsanın cimriliği ile ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur: *“De ki: Rabbinin bağış ve bolluk hazinelerine siz sahip olsaydınız, o zaman onların harcanıp tükenme korkusuyla mutlaka sımsıkı sarılırdınız. Çünkü insan gerçekten çok cimridir.”* (İsra 17/100) *“Gerçekten insan haris ve cimri yaratılmıştır.”* (Mearic 70/19) Biz bu ayetlerden de anlıyoruz ki, cimrilik insanın mayasında vardır. Ve sahip olmayı amaç haline getiren insan mal ve mülkünden, başkalarının faydalanmasını istemez. Hâlbuki toplum içinde yaşayan insanın diğer insanlara her zaman ihtiyacı vardır. İnsanlar birbirlerine muhtaçlarsa başkalarına da yardım etmelidirler. Fakat insan hep kendi menfaatini düşündüğü için paylaşma, yardımlaşma, iyilik yapma gibi erdemleri kaybetmektedir.¹²⁷

Din eğitimi israfa engel olmak için cimrilik duygusunu kullanır. Cimriliğe regülatör (düzenleyici) görevi verir, cimrilik sıfatı çok yaramaz öğrenciyi andırır. Büyük ceza vererseniz düzelmez. Boş bırakırsanız rahatsız eder, böyle bir öğrenciye eğitsel faaliyetlerde görev vermek şartıyla enerjisi faydalı bir şekilde harcanması gereken bir öğrenci gibidir.¹²⁸ Cimrilikten korunmanın yollarından biri de duadır. Zira dua insanın fitri bir eğilimidir, vazgeçilmez bir ihtiyacdır. İkbâl’in ifadesiyle “ister ferdi ister içtimai olsun, dua kâinatın dehşet verici sessizliği içinde, insanoğlunun kendisine bir cevap bulabilmek

¹²⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, XIX,157-160.

¹²⁸ Bayraklı, *İslam’da Eğitim*, s. 127

için hissettiği derin hasyetin ifadesidir.¹²⁹ İnsanca var olmak, dua etmektir. İnsan dua etmek için yaratıldı. İnsanın Allah karşısındaki esas duruşu dua halidir. Dua sadece insanın Allah karşısındaki acziyetini ifade etmez, aynı zamanda diğer yaratıklar karşısındaki izzetini de ifade eder. Zira dua istemektir. Ne isteyeceğini bilmeyen, dua edemez. İrade ve idrak sahibi olmayan ne istediğini bilemez. İstemek şuur sahibi olmaktır. İstemek insan olmaktır. Ve dua bu yüzden bir ayrıcalıktır. Yüce Allah Kur'an'da, Mü'minlere nasıl dua edeceklerini öğretmektedir ve bu şekilde dua eğitimi yapmaktadır: Ayette geçen “onlardan sonra gelenler” ifadesinden kasıt, kıyamete kadar gelecek olan müminlerdir. Allah Resulü dua ibadetlerin özüdür buyurmaktadır. Zekât ibadeti servetle dua, oruç ibadeti bedenle dua, ilim ibadeti zihinle duadır.

Yukarıdaki ayet de bir Mü'minin ¹³⁰ başka bir Mü'min için af dilemesi kıskançlığın ortadan kalktığını ifade etmektedir. Çünkü hased başkasının başka bir nimete sahip olmamasını istemektir. Allah'tan, başkasının af olmasını dileyen bir mümin kıskançlık ve hasetten kurtulduğunu ifade etmektedir. Böylece bu şekildeki bir dua Mü'mine kıskançlık ve hasetten kurtulmanın metodunu göstermektedir. Netice olarak diyebiliriz ki, Haşr Suresi'ndeki ayetler cennete gideceklerle cehenneme gidecekleri anlatmakta, onların farkını ortaya koymaktadır. Ayet Şöyledir: “Ateşe mahkûm olanlarla cenneti hak edenler eşit olamazlar. Cenneti hak edenler kurtuluşa erenlerdir.”(Haşr 59/20). Yüce Allah Bu ayetle iyileri iyiliğe teşvik ederken, kötülükten de caydıran bir metot kullanmaktadır.¹³¹

¹²⁹ Muhammed İkbal, *İslam'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü*, Çev: Sofi Huri, Çeltüt Mtb, İst: 1994, s.109

¹³⁰ İslamoğlu, a.g.e, s.143-145.

¹³¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIX,157-162

SONUÇ

Yüce Allah, incelediğimiz surenin başında, göklerde ve yerdeki bütün varlıkların kendi yüceliğini dile getirdiğini ve kendisinin güçlü ve hikmet sahibi olduğunu bizlere bildirmektedir. Kendine ait bazı sıfatlarını zikrederek, birliğini, yüceliğini, eşsizliğini, rahmet ve merhametini, gücü ve kuvvetini dile getirir. Ve bu şekilde Yüce Allah kendi sıfatlarını zikrederek, bizden Kur'an ahlakıyla ahlaklanmamızı istemektedir. Şunu unutmayalım ki, Kur'an'ın kendi ifadesiyle, Yüce Kur'an, Mü'minlerin kalbine şifadır.

Bununla birlikte Yüce Allah Haşr Suresi'nde münafıklarla Yahudilerin sürgünden önceki ilişkilerinden bahsetmekte olup, münafıkların psikolojilerini, davranış ve çeşitli tutumlarını ele almaktadır. Ehl-i Kitap'tan oldukları halde imanlarını kaybetmiş olanların birbirlerine nasıl yalan söylediklerini ve birbirlerinin aleyhinde nasıl çalıştıklarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca Yahudi ve münafıkların kendi çıkarlarına düşkünlüklerini, asla fedakârlığa yanaşmadıklarını, dışarıdan bakılınca bütünlük içerisinde bir toplum izlenimi vermelerine rağmen, gönüllerinin birbirinden kopuk olduğunu anlatarak, münafıkların ve inkârcıların birbirlerini baştan çıkardıkları halde, iş birbirlerini kurtarmaya gelince de herkesin kendi başının çaresine bakması gerektiğini öne sürdüklerini haber vermektedir. Yüce Allah Nadiroğulları'nın düştüğü durumu zikrederek kıssa ile eğitime metodunu kullanmaktadır. Ve bu şekilde Yüce Allah, Mü'minlere münafıkları tanıtmaktadır.

Yüce Allah dolaylı olarak, Müslümanları, münafık ve Yahudiler gibi olmamaları konusunda uyarmakta olup, zalimlerin yerinin cehennem olduğunu haber verir. Kur'an'da verilen misaller insanların ibret alması ve düşünmesi içindir. Unutmayalım ki, İnsanı, eğitim vasıtasıyla Takva'ya

ulařtırmanın yollarından biri de aklı kullanmak ve dűőűnceyi harekete geçirmektir.

Yűce Allah Hařr Suresi'ndeki bazı ayetlerle aklı kullanmanın ne kadar önemli olduėunu vurgularken, Kur'an'ı Kerim'e sırt eviren, Kur'an'ı Kerim űzerine dűőűnmeyen insanları kınamaktadır. Din eėitimcisi de aynı řekilde bu ayetler űzerine dűőűnűp, insan aklını aktif, çalıřır hale getirmeyi amaç haline getirerek, aklı kullanmanın önemi űzerinde durmalıdır. Yűce Allah'ın bu çaėrısına kulak vermeli, eėitimin merkezine Kur'an'ı koymalıdır, Kur'an űzerine daha çok dűőűnmeli ve insanları akıllarını kullanmaya teřvik etmelidir. İřlam Eėitiminin temel metotlarından biri de insandaki dűőűnceyi harekete geçirerek eėitime metodudur.

Yűce Allah Mű'minlerden akıllarını kullanmalarını istemenin yanı sıra, ebedi hayat için hazırlık yapmayı da öğűtlemektedir. Műslűmanları; műnafık ve Yahudiler gibi olmamaları konusunda uyarıp, fasıklardan uzak durmalarını emretmektedir. Unutmayalım ki, Yűce Allah'ın da haber verdiėi gibi, Cennet ehliyle cehennem ehli bir deėildir ve esas kurtulan cennet ehlidir.

En bűyűk kurtuluř, insanın bencillikten, nefsinin çıkarlarından uzaklařmasıdır. İman edenler birbirlerine karřı kin tutmamalıdırlar. Din eėitiminde de hased ve bencilliėin kűtű duygulardan olduėu űzerinde durularak, eėitimciler yařantılarıyla hitab ettikleri bireylere örnek olmalıdırlar. Eėitimciler Kardeřlik duygusunun öğrencileri arasında yayılması için çaba sarf etmelidir.

Bununla birlikte din eğitiminin, eğitim metotlarından bir diğeri de duadır. Eėitimciler insanlara nasıl dua edeceklerini, Yűce Allah'ın Kur'an'da bildirdiği şekilde öğretmelidirler.

Haşr Suresi aynı zamanda cennetlikler ile cehennemliklerin denk olmadığına işaret eder. Söz konusu ayetle insanları cehennem ile caydırmakta, cennet ile teşvik etmektedir. Cennetlikler ile cehennemliklerin bir olmadığını haber vererek önceden Mü'minleri uyarmaktadır.

Tezimizde, Kur'an'ın yaşanması gereken ve eğitimde çok büyük bir yeri kaplayan, eğitim kitabı olduğunu Haşr Suresi'nde göstermeye çalıştık. İsteğimiz bu ve benzeri çalışmaların devamının gelmesi ve Kur'an'ın din eğitimi gibi önemli bir müessesede hak ettiği yerini almasıdır.

KAYNAKÇA

- Bayraklı**, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, Bayraklı Yay. İstanbul–2002.
- _____, *Kur'an'da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları*, İ.F.A.V, İstanbul–2006.
- _____, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay. İstanbul–2006.
- Bayraktar**, M.Faruk, *İbn Cemaat'dan Öğretmen Ve Öğrencilere Öğütler*, İ.F.A.V, İstanbul–2006.
- Bursevi**, İsmail Hakkı, *Ruhu'l Beyan Tefsiri*. Çev: Abdullah Öz, Ali Rıza Temel, Cüneyt Gökçe, Harun Ünal, Damla Yay. Çağaloğlu–İstanbul–1995,
- Çambidi**, H.Mahmut, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, Çamlıca Yay. İstanbul–2003.
- Dodurgalı**, Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İ.F.A.V, İstanbul–2008.
- Ebu Gudde**, Abdulfettah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Öğretim Metodu*, Tercüme: Yıldırım, Enbiya, Yasin Yay. İstanbul–2001.
- El-isfehani**, Rağip, Çev: Güneş, Abdalbaki, Yolcu, Mehmet, *Müfredat Kur'an Kur'an İstılahları Sözlüğü*, Çıra Yay. Mayıs–2006, İstanbul.
- Er-Razi**, Fahrudin, Çev: Yıldırım, Suat, Çelebi, Lütfullah ve dğr, *Tefsir-i Kebir, Mefatihü'l Gayb*, Ankara.
- Es-sabuni**, M.Ali, Tercüme: Yılmaz, Nedim, Gümüş, Sadreddin, *Safvetü't Tefasir (Tefsirlerin Özü)*, Ensar Neşriyat, İstanbul–1993.
- Fayda**, Mustafa, *D.İ.A*, Fey.
- Fersahoğlu**, Yaşar, *İslam Eğitime Giriş*, Marifet Yay. İstanbul–2003.

- Havva**, Said, *İslam Sosyal ve Ahlaki Hayat*, Petek Yay. İstanbul–1987.
- İbn-i Kesir**, Çev: Karlığa, Bekir, Çetiner, Bahrettin, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yay. İstanbul–1983.
- İkbal**, Muhammed, *İslam'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü*, Trc: Sofi Huri, Çeltüt mtb, İstanbul–1964.
- İslamoğlu**, Mustafa, *Âlemlerin Rabbi Allah (cc) Bilmek-Tanımak-Anlamak*, Denge Yay. İstanbul–2006.
- Karaman**, Fikret, Korku, Ümit ve Ye'sin Mümin Üzerindeki Etkisi, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013/4(2) 9-33.
- Kobyay**, Murat, Sosyal Bilimler ve Dini İlimlerde Davranış Kuramları, Rağbet Yayınları, İstanbul–2012.
- _____, “Sosyolojide ve Kelam İlminde Determinizm-İradecilik Dikotomisi”, *dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, Bahar 2016, Cilt:4, Sayı:7, 4:1-22.
- Koç**, Ahmet, *İhvan-ı Safa'nın Eğitim Felsefesi*, İ.F.A.V, İstanbul–1999.
- Köylü**, Mustafa, Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, Etüt Yay. Samsun–2000.
- Kutub**, Seyyid, *Fi Zilal-il Kur'an*, Çev: Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, İbrahim Tüfekçi, İbrahim Türklü, Dünya Yay. Temmuz–1991, İstanbul.
- Küçükahmet**, Leyla, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Nobel Dağıtım, Ankara- 2006.
- Mevdudi**, *Tefhimu'l Kur'an*, Çev: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca ve dğr. İnsan Yay. İstanbul–1991.
- Okumuşlar**, Muhiddin, *Fıtrattan Dine*, Yediveren Kitap, Konya, Aralık–2002.

- Yazır,** M. Hamdi, Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve dğr. Azim Dağıtım, İstanbul
- Yeğın,** Abdullah, Badıllı, Abdülkadir, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat*, Türdav
- Yıldırım,** Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İzmir-1991.